



Module 13: Eindversie

Experimenteel lesprogramma nieuwe economie

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

2010© Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede

Het auteursrecht op de modules voor Economie berust bij SLO.

Voor deze module geldt een Creative Commons Naamsvermelding-Niet-Commercieel-Gelijk delen 3.0 Nederland licentie (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/nl/>) Aangepaste versies van deze modules mogen alleen verspreid worden indien het colofon vermeld wordt dat het een aangepaste versie betreft, onder vermelding van de naam van de auteur van de wijzingen. Gebruiker mag geen wijziging aanbrengen in de auteursrechtvermelding.

SLO en door SLO ingehuurde auteurs hebben bij de ontwikkeling van de modules gebruik gemaakt van materiaal van derden. Bij het verkrijgen van toestemming, het achterhalen en voldoen van de rechten op teksten, illustraties, enz. is de grootst mogelijke zorgvuldigheid betracht. Mochten er desondanks personen of instanties zijn die rechten menen te kunnen doen gelden op tekstgedeeltes, illustraties, enz. van een module, dan worden zij verzocht zich in verbinding te stellen met SLO.

De modules zijn met zorg samengesteld en getest. SLO aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor onjuistheden en/of onvolledigheden in de module. Ook aanvaardt SLO geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade, voortkomend uit (het gebruik van) deze module.

Informatie

SLO, VO tweede fase
Postbus 2041, 7500 CA Enschede
Telefoon (053) 4840 421
Internet: www.economie.slo.nl

Geachte gebruiker

U heeft zojuist een bestand geopend met experimenteel lesmateriaal dat is gebruikt in de pilot voor het nieuwe economieprogramma. Dit lesmateriaal kunt u naast uw lesmethode gebruiken om opgaven (of series van opgaven) in te zetten of bijvoorbeeld als toetsmateriaal te gebruiken. Dit materiaal is "in ontwikkeling", dat wil zeggen dat hier aan wordt gewerkt zodat we onze leerlingen beter kunnen bedienen en/of de mogelijkheden van ons programma optimaler kunnen benutten. Wij stellen het dan ook zeer op prijs indien u uw ervaringen met ons zou willen delen. Verbeteringen, aanvullingen, onvolkomenheden, noem maar op. U doet ons en uw collega's in het land hier een groot plezier mee. Vanzelfsprekend stellen wij het ook zeer op prijs indien u ons uw ideeën, toetsen, PTA's, experimenten etc. laat zien.

Op de website <http://economie.slo.nl> treft u meer informatie

Inhoud

Inleiding	5
Wat is welvaart?	6
1.1 De evolutie van het welvaartsbegrip	7
1.2 Maatstaven voor de Welvaart	15
2. Hoe beïnvloedt de overheid de welvaart via heffingen en subsidies?	28
2.1 Kostprijsverhogende belastingen	28
2.2 De gevolgen van de indirecte belasting voor de markt.	32
2.3 Prijsverlagende subsidies	40
3. Hoe beïnvloedt de overheid de welvaart via interventieprijzen?	47
3.1 Minimumprijzen	47
3.2 Een maximumprijs	50
4. Slotopdracht: Overheidsingrijpen in een onvolkomen markt	53

Inleiding

Module 13: welvaart

1 Wat is welvaart?

Een poging het begrip welvaart af te bakenen en het te onderscheiden van welzijn of geluk. Pogingen om welvaart te meten.

2 Hoe beïnvloedt de overheid de welvaart via heffingen en subsidies?

Welk effect heeft overheidsingrijpen via heffingen en subsidies op de welvaart? Een analyse met behulp van veranderingen in consumenten- en producentensurplus. Kanttekeningen bij deze benadering.

3 Hoe beïnvloedt de overheid de welvaart via interventieprijzen?

Welk effect heeft overheidsingrijpen via minimum- en maxumprijzen op de welvaart? Een analyse met behulp van veranderingen in consumenten- en producentensurplus. Kanttekeningen bij deze benadering.

4 Slotopdracht: Overheidsingrijpen in een onvolkomen markt

Wat is welvaart?

Module 13 gaat over welvaart. Welvaart is een centraal begrip binnen de economische wetenschap. Sommigen zeggen dat economie de wetenschap van de welvaart is (De Roos, 1985, blz. 91). Tegelijkertijd is welvaart één van de meest controversiële begrippen. “Zoveel economen, zoveel meningen”, wordt wel eens gezegd en de kern van het meningsverschil gaat over de vraag wat nu eigenlijk welvaart is. De verklaring hiervoor moet gezocht worden in het feit dat het invullen van het begrip welvaart een persoonlijke, subjectieve kwestie is. In §1 proberen we het begrip welvaart te verhelderen en (voor de economische wetenschap op schoolniveau) af te bakenen. Daarbij komen we het consumenten- en producentensurplus tegen, met behulp waarvan in §2 en in §3 de invloed op de welvaart van overheidsingrijpen in het marktmechanisme zal worden geanalyseerd. Daarnaast zullen we in §1 een aantal macro-economische welvaartmaatstaven behandelen.

Opdracht 1.1 Welvaart volgens jou en je klas

1. Beschrijf individueel een drietal situaties/gebeurtenissen, die jij persoonlijk beoordeelt als welvaartbevorderend.
2. * Laat ze aan elkaar lezen.
3. * Onderzoek of er conflicten zijn. Zijn er welvaartbevorderende situaties beschreven, die door anderen juist als welvaartverlagend worden ervaren?
4. * Formuleer als groep een omschrijving van het begrip welvaart.
5. * Probeer als klas tot een omschrijving van het begrip welvaart te komen.

In bovenstaande intuïtieve opdracht heb je waarschijnlijk ervaren dat niet iedereen onder welvaart hetzelfde verstaat. Daarnaast ben je mogelijk binnen de klas niet (of moeizaam) tot een eensluidende beschrijving van welvaart gekomen. Zoals gezegd, dat is niet vreemd, als ook onder economen dit begrip zeer verschillend wordt geïnterpreteerd.

In de lesstof tot nu toe (vwo 4 en vwo 5) is een aantal begrippen behandeld, dat in verband staat met het begrip welvaart.

In vwo 4 is uitgelegd dat het begrip schaarste ook een centraal begrip in de economische wetenschap is. In module 2 is bijvoorbeeld vastgesteld dat schaarste wordt veroorzaakt doordat de behoeften oneindig zijn terwijl de productiemiddelen, waarmee in die behoeften wordt voorzien, eindig zijn. Daaruit volgt dat schaarste dwingt tot kiezen. Het economisch handelen van mensen weerspiegelt dit keuzegedrag en dit handelen is erop gericht de behoeften zo goed mogelijk te bevredigen. In dat geval spreekt de economie van maximale welvaart. Welvaart heeft dus te maken met de mate waarin we in onze behoeften voorzien.

In module 3 is het concept markt geïntroduceerd. Betalingsbereid van consumenten en de bereidheid van producenten om te produceren zijn te vinden in respectievelijk de vraaglijn en de aanbodlijn.

In module 7 is vervolgens stilgestaan bij het functioneren van het marktmechanisme. Daar is, na de behandeling van de paardenmarkt, de volgende conclusie getrokken, waarmee terloops de econoom Vilfredo Pareto werd geïntroduceerd: *In de eindsituatie kan geen enkele deelnemer op de markt zijn positie verbeteren. De handel is tot stilstand gekomen, er is sprake van een evenwichtssituatie... Een dergelijke evenwichtssituatie wordt Pareto-efficiënt genoemd.*

In de modules 8 t/m 12 is, tot slot, uitgebreid ingegaan op de vraag wanneer markten niet of onvolledig functioneren.

1.1 De evolutie van het welvaartsbegrip

Het is ondoenlijk om alle economen, die zich in het begrip welvaart hebben verdiept, te noemen. We staan alleen stil bij de (neo-)klassieke economen Adam Smith, Vilfredo Pareto, en Alfred Marshall. Die laatstgenoemde brengt ons naar het consumenten- en producentensurplus waarmee we in §2 en §3 welvaartseffecten van overheidsmaatregelen op markten analyseren. Tot slot van deze paragraaf zullen enkele moderne denkers over welvaart aan het woord komen, die het begrip welvaart vrijwel gelijk stellen aan geluk. Daarna zullen we het welvaartsbegrip afbakenen.

Adam Smith (1723 – 1790) over welvaart

Adam Smith, die algemeen als de grondlegger van de economische wetenschap wordt beschouwd, gaf zijn belangrijkste boek de titel "*An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*".

Smith beschrijft daarin onder andere hoe scholing én verdeling van arbeid in een speldenfabriek leiden tot een aanzienlijke vergroting van de geproduceerde hoeveelheid goederen en daarmee van de welvaart.

Book I, Chapter I, Of the Division of Labor

I have seen a small manufactory of this kind where only ten men were employed, and where some of them consequently performed two or three distinct operations. But though they were very poor, and therefore but indifferently accommodated with the necessary machinery, they could, when they exerted themselves, make among them about twelve pounds of pins in a day. There are in a pound upwards of four thousand pins of a middling size. Those ten persons, therefore, could make among them upwards of forty-eight thousand pins in a day. Each person, therefore, making a tenth part of forty-eight thousand pins, might be considered as making four thousand eight hundred pins in a day. But if they had all wrought separately and independently, and without any of them having been educated to this peculiar business, they certainly could not each of them have made twenty, perhaps not one pin in a day; that is, certainly, not the two hundred and fortieth, perhaps not the four thousand eight hundredth part of what they are at present capable of performing, in consequence of a proper division and combination of their different operations.

Uit: An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations.

Verder meende Smith dat de welvaart van een land het meest gediend is bij een onbelemmerd marktmechanisme.

Hij stelde dat wanneer een goed (of dienst) op enig moment niet geproduceerd wordt, maar door individuen wel gewaardeerd wordt, dit goed vanzelf door op winst beluste ondernemers geproduceerd zal worden. Zolang de waarde in de ogen van een consument hoger is dan de productiekosten is er immers een winstmogelijkheid voor de ondernemer.

In dit verband noemt Smith "the invisible hand" die als een automatische piloot alle beslissingen van consumenten en producenten zodanig stuurt dat dit niet leidt tot chaos, maar tot een systeem dat de welvaart voor iedereen doet toenemen.

Het klassieke welvaartsbegrip (de term wealth) heeft dus betrekking op de hoeveelheid goederen en diensten waarover iemand, een huishouden, een gemeenschap, een land of zelfs de wereld kan beschikken. Anders gezegd, wealth betekent rijkdom.

Die rijkdom is de laatste tweeënhalve eeuw enorm snel toegenomen. De Amerikaanse economische historicus Landes drukt het als volgt uit: een Engelsman uit 1750 stond qua rijkdom dicht bij de legioensoldaten van Caesar dan bij zijn eigen achterkleinkinderen (Landes, 1969, blz. 5).

Vilfredo Pareto (1848 – 1923) over welvaart

(Neo-)Klassieke economen hebben sinds Adam Smith geprobeerd antwoord te geven op de vraag of het marktmechanisme werkelijk in staat is de maatschappelijke welvaart te

maximaliseren en, zo ja, onder welke omstandigheden. Daartoe is het begrip nut geïntroduceerd.

Het probleem met het begrip nut is dat nut niet meetbaar is: men spreekt ook wel van nutbeleving en daaruit blijkt het persoonlijke en subjectieve karakter. Men kan nu eenmaal niet in de hoofden van mensen kijken, hun behaalde nut meten en dat vervolgens optellen.

Vilfredo Pareto heeft dit probleem weten te omzeilen.

Zijn redenering luidde:

Er zijn vier mogelijke transacties te sluiten. Ten eerste zijn er de win-win transacties, waarbij alle partijen voordeel hebben. Het is duidelijk dat de welvaart door deze transactie zal stijgen. Ten tweede zijn er transacties, waarbij de een wint en de ander niet verliest en niet wint: de welvaart zal opnieuw stijgen. Ten derde zijn er transacties waarbij niemand wint en er minstens één iemand verliest: de welvaart is overduidelijk gedaald. Uiteraard zal bij rationele partijen in dit geval geen handel ontstaan.

Tot slot zijn er transacties waarbij sommigen winnen en anderen verliezen. Omdat het niet mogelijk is nut te meten, kan in eerste instantie niet worden vastgesteld of de welvaart is gestegen dan wel gedaald.

Pareto beweerde dat de eerste twee transacties in vrije markten onder rationele mensen zullen blijven voorkomen totdat de mogelijkheden uitgeput zijn. De handel zal tot stilstand komen, de markt in evenwicht geraken of, wat economen zijn gaan noemen, in een Pareto-optimale situatie belanden. Het Pareto-optimum is dus een situatie waarin geen verdere transacties kunnen plaatsvinden *zonder dat iemand er slechter van wordt*. Een dergelijke situatie wordt ook wel Pareto-efficiënt genoemd. In module 7 is deze situatie geïllustreerd aan de hand van de paardenmarkt van Von Böhm-Bawerk. Het Pareto-optimum is echter niet noodzakelijk een situatie waarin de welvaart voor de totale samenleving het grootst is, omdat er transacties van de vierde soort mogelijk zijn, waarbij er voordeel voor de ene partij is maar nadeel voor de andere partij. Als in deze situatie de partijen het eens kunnen worden over een schadeloosstelling voor de verliezers terwijl de winnaars een deel van hun voordeel behouden, kan worden gesteld dat ook hier sprake is van een welvaartsverbetering. Men spreekt in dit verband ook wel van een potentiële Pareto-verbetering. Ook bij deze laatste transactie kan door vrij te (onder)handelen de welvaart worden vergroot.

Opdracht 1.2 Pareto buiten de economie

Vier leerlingen maken samen een praktische opdracht. Hun inspanning wordt beloond met het cijfer 7. Dat betekent dat elke leerling een 7 krijgt en dat cijfer telt mee voor het schoolexamencijfer.

1. Om welke reden kan iemand in de groep ontevreden zijn over het behaalde cijfer?
2. Noem een reden waarom iemand in de groep meer dan tevreden is over het behaalde cijfer.

Uiteindelijk blijkt een lid van het groepje ontevreden te zijn over de waardering van zijn individuele inspanning. Deze leerling wil een hoger cijfer omdat hem dat een hoger “nut” oplevert. De leerling vindt dat hij veel meer inspanningen heeft geleverd dan de rest van het groepje en is van plan te protesteren bij de docent. Na overleg met de rest van het groepje wordt het probleem voorgelegd aan de docent.

De docent hoort het verhaal aan en geeft de leerlingen twee opties:

- drie leerlingen houden de 7 en de leerling die het meeste werk heeft verricht, krijgt een 8.
 - drie leerlingen krijgen nu een 6,5 en de leerling die het meeste werk heeft verricht, krijgt nu een 9.
3. Leg uit dat kiezen voor de eerste optie een Pareto-verbetering betekent, vergeleken met de oorspronkelijke situatie (allemaal een 7).
 4. Leg uit dat kiezen voor de tweede optie niet Pareto-optimaal is, uitgaande van de oorspronkelijke situatie.

Een situatie is dus Pareto-efficiënt wanneer het niet meer mogelijk is een verandering door te voeren waarbij de welvaart van minstens één individu toeneemt, zonder dat de welvaart van tenminste één ander individu afneemt.

Zolang dit optimum niet bereikt is, kunnen Pareto-verbeteringen doorgevoerd worden. Dit betekent dat we een verandering kunnen doorvoeren waarbij minstens één individu wint, zonder dat iemand anders erbij verliest. De welvaart neemt dan toe.

Alfred Marshall (1842 – 1924) over welvaart

Marshall is een econoom van grote betekenis geweest. Hij is de ontwerper geweest van de vraag- en aanboddiagrammen, waarmee economen de werking van het marktmechanisme proberen weer te geven.

Over welvaart (wealth) merkt Marshall in zijn "*Principles of Economics*" het volgende op en bakent hij - door het af te zetten tegen het begrip welzijn (wellbeing) - het welvaartsbegrip voor de economische wetenschap al enigszins af:

Book II, Chapter II, § 1.

All wealth consists of desirable things; that is, things which satisfy human wants directly or indirectly: but not all desirable things are reckoned as wealth. The affection of friends, for instance, is an important element of wellbeing, but it is not reckoned as wealth, except by a poetic licence.

In zijn *Principles* gaat hij later dieper in op de werking van markten en de daaruit voortvloeiende maximale maatschappelijke welvaart. In het volgende fragment introduceert hij het consumentensurplus:

Book III Chapter VI, §2.

The excess of the price which he (a person who pays for a thing, red.) would be willing to pay rather than go without the thing, over that which he actually does pay, is the economic measure of this surplus satisfaction. It may be called consumer's surplus.

Om even later het producentensurplus erbij te halen en de verbinding met het begrip nut te leggen (nu vertaald en bewerkt):

"Er is inderdaad een interpretatie van de leer (van de maximale behoeftebevrediging, red.) waarin elke situatie van marktevenwicht billijkerwijze gezien kan worden als een situatie van maximale behoeftebevrediging. Want het is juist dat, zolang de betalingsbereidheid groter is dan de productiekosten, ruil kan plaatsvinden tegen prijzen die een surplus aan bevrediging voor de koper, voor de verkoper of voor beiden oplevert. Het marginale nut van wat hij ontvangt is groter dan dat van wat hij opoffert, voor tenminste een van de twee partijen, terwijl de ander, indien hij niet wint door de ruil, in ieder geval niet verliest. Elke ruil die zo nog kan plaatsvinden, vergroot de gezamenlijke behoeftebevrediging. Maar wanneer evenwicht is bereikt, de betalingsbereidheid is nu gelijk aan de productiekosten, is er geen ruimte meer voor een dergelijk surplus: het marginale nut van wat een ieder ontvangt is niet langer groter dan dat van wat hij opoffert. En wanneer de productie toeneemt voorbij de evenwichtshoeveelheid, de betalingsbereidheid is nu lager dan de productiekosten, kunnen er geen ruilvoorwaarden worden gecreëerd, die acceptabel zijn voor de koper zonder dat dit leidt tot een verlies voor de verkoper."

Uit: Book V, Chapter XIII, §5

Meet het consumentensurplus de maatschappelijke welvaart?

In eerdere modules hebben we al volop gewerkt met het consumentensurplus (en het producentensurplus). Toen hebben we echter nog niet kritisch stilgestaan bij de vraag of het consumentensurplus een juiste maatstaf voor welvaart is.

Het antwoord op bovenstaande vraag zal helaas zelden “ja” luiden. Stel je bent beleidsmaker en jouw doel is de wens van alle consumenten volledig te respecteren. Alleen als dat lukt, luidt het antwoord “ja”, want de behoeften van consumenten zijn vertaald in de betalingsbereidheid en daarmee in de vraaglijn op de markt.

In andere gevallen kan met de verandering van alleen het consumentensurplus niet ondubbelzinnig worden vastgesteld wat er met de maatschappelijke welvaart gebeurt.

Hieronder wordt een vijftal van die gevallen genoemd:

- Kinderen zijn ook consumenten, maar hun behoeften worden door tussenkomst van ouders niet altijd gerespecteerd;
- De beleidsmaker “overheid” bemoeit zich met de markt door in te grijpen met belastingen en subsidies en verstoort daarmee het directe surplus. Het eventueel positieve welvaartseffect voor anderen blijft echter buiten beschouwing;
- Het belang van goederen die niet via de markt worden gewaardeerd en dus geen prijs hebben, blijft buiten beschouwing
- Naast behoeftebevrediging via de markt bestaat er een omvangrijke informele sector.
- Naast economische bronnen van behoeftebevrediging zijn er andere zaken, zoals intermenselijke contacten, lichaamsbeweging, musiceren, etc. die in behoeften voorzien.

Opdracht 1.3 * Consumentensurplus en welvaart

Beoordeel de onderstaande gebeurtenissen. Geef daarbij zowel hun invloed op het consumentensurplus als hun invloed op de maatschappelijke welvaart aan. Motiveer je antwoord.

1. Door een groeizaam voorjaar en een warme zomer dalen de productiekosten van graan en daarmee de prijs van brood.
2. Het Nederlandse strand wordt begin januari met olie vervuild. De overheid ruimt de olie op tussen januari en mei, vóór het toeristenseizoen. Op 31 december ligt het strand er bij zoals op 1 januari van dat jaar.
3. Nederland moet de Westerschelde verdiepen om grote schepen toegang te geven tot de Antwerpse haven. De afspraken met België omvatten teruggave van de Hedwigepolder aan het water om de milieuschade te compenseren.
4. Apothekers moeten goedkopere maar gelijkwaardige medicijnen voorschrijven.
5. Door de recessie gaan studenten harder studeren omdat de kansen op de arbeidsmarkt zijn afgenomen.
6. Door de recessie zijn meer mensen bereid allerlei klussen “zwart” te laten doen.
7. Door de recessie dalen de prijzen van fitnesscentra en gaan meer mensen fitnessen.

Analyse

Toch wordt bij veel economisch onderzoek naar de wenselijkheid van allerlei maatregelen gebruik gemaakt van het effect van deze maatregelen op het consumenten- en producentensurplus. De reden ligt voor de hand. Welvaart is een subjectief begrip en in veel gevallen niet te kwantificeren. Zo zullen passagiers van Air France-KLM een toename van het aantal vliegbewegingen rond Schiphol als een toename van de welvaart kunnen ervaren, omdat er meer vertrektijden zijn, terwijl dat voor de omwoners duidelijk niet het geval is. Met behulp van het consumenten- en producentensurplus kan dan een poging worden gedaan de effecten voor de direct betrokkenen in kaart te brengen en zo mogelijk te kwantificeren. Op die manier kan een bijdrage worden geleverd aan een goede besluitvorming. Wel dient voortdurend in het oog te worden gehouden dat dit analytisch instrument maar met een deel van de welvaartseffecten rekening kan houden.

Er is meer dan welvaart: over welzijn en geluk

Uit: Veel geluk in 2007, publicatie van het Sociaal Cultureel Planbureau

De gedachte dat geluk een 'beleidsdoel' zou kunnen zijn, heeft opnieuw vleugels gekregen, nu de Britse econoom Sir Richard Layard (2005) het tot thema van zijn nieuwste boek heeft gemaakt. De groei van het Bruto Nationaal Geluk zou net zo belangrijk moeten zijn als de groei van het Bruto Nationaal Product. Er moet meer geluk komen en dat geluk is meetbaar, aldus Layard.

Ruut Veenhoven, socioloog en "geluksprofessor" aan de Erasmus Universiteit in Rotterdam, constateert in dezelfde publicatie (en na grondig wereldwijd onderzoek) dat de meeste Nederlanders gelukkig zijn. Dat blijkt uit de rapportcijfers die ze geven in antwoord op de vraag: 'Hoe tevreden of ontevreden bent u tegenwoordig met uw leven als geheel?' Ruim 40% waardeert het eigen leven met een 8 en nog geen 5% scoort vijf of lager. Dit positieve beeld wordt bevestigd in onderzoek dat andere vragen gebruikt. Het gemiddelde rapportcijfer is 7,9 en dat is hoog in vergelijking met andere landen waar dezelfde vraag gesteld is. In Zimbabwe is het gemiddelde slechts 3,9.

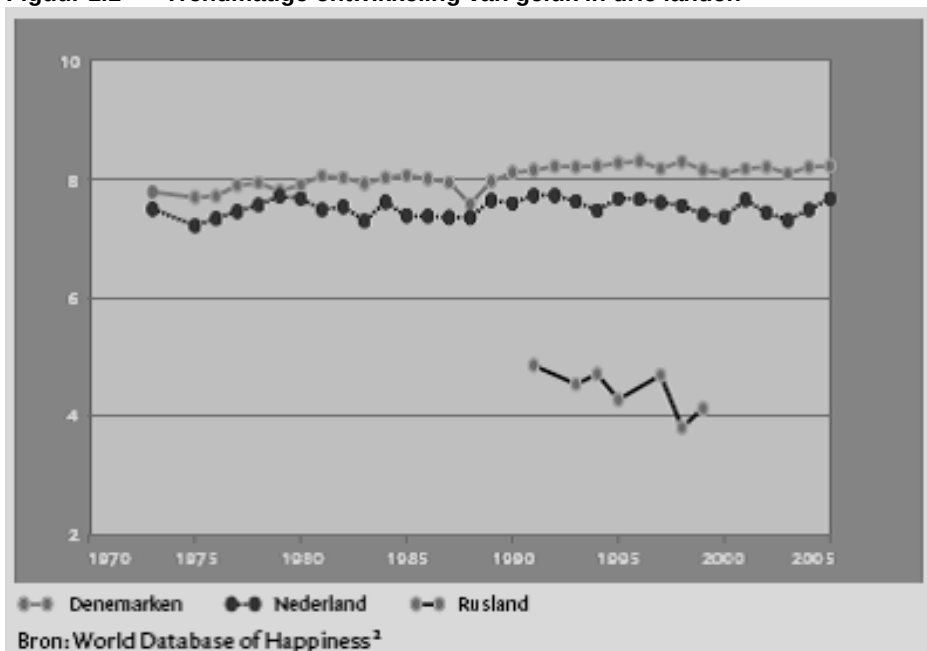
Daarnaast vraagt Veenhoven zich in de publicatie het volgende af:

1: Is groter geluk mogelijk?

"Kan de overheid hier nog iets aan verbeteren? Verschillende wetenschappers denken van niet. Er zijn psychologen die menen dat geluk goeddeels aangeboren is of duurzaam verankerd in de persoonlijkheid en dat een betere samenleving dus niet zal resulteren in gelukkiger mensen. Sommige sociologen komen tot dezelfde conclusie omdat ze geloven dat geluk een kwestie van vergelijking is en dat vergelijkingsstandaarden zich steeds aanpassen. In dat verband worden de VS vaak aangehaald als voorbeeld: in dat land is de materiële welvaart verdubbeld sinds de Tweede Wereldoorlog, maar het gemiddelde geluk zou gelijk gebleven zijn. Die geleerden hebben het echter mis.

Ten eerste blijkt het gemiddelde geluk van burgers in een land sterk afhankelijk van de kwaliteit van de samenleving, denk aan het bovengenoemde geval van Zimbabwe met een gemiddelde van 3,9. Ten tweede is het gemiddelde geluk in landen niet onveranderlijk, althans niet in alle landen. In figuur 1.1 zien we een gestage toename van het gemiddelde geluk in Denemarken gedurende de laatste dertig jaar en een dramatische daling van het gemiddelde geluk in Rusland na de Roebel-crisis midden jaren 1990."

Figuur 1.1 Trendmatige ontwikkeling van geluk in drie landen



Figuur 1.1 biedt ook een direct antwoord op de vraag of groter geluk mogelijk is in Nederland. Denemarken scoort met een gemiddelde van 8,2 hoger dan de 7,9 in Nederland en het gemiddelde geluk ligt ook hoger in IJsland, Ierland, Oostenrijk en Zwitserland. Wat in die landen kan, moet ook kunnen in Nederland. Denk niet dat dit een kwestie van volkskarakter is, want in figuur 1.1 kan men zien dat het gemiddelde geluk is gestegen in Denemarken. Een dergelijke stijging heeft zich ook voorgedaan in tal van andere landen (Veenhoven 2006).

2: Is meer geluk wel zo goed?

Als groter geluk mogelijk is, moet dat dan wel? Vanouds zijn er stemmen die roepen van niet. Dat zijn niet alleen de stemmen van boetepredikers die ons graag zien lijden om de zondige ziel te zuiveren, maar ook stemmen van wetenschappers die menen dat geluk verderfelijk is omdat het ten koste zou gaan van creativiteit, kritisch vermogen en gemeenschapszin. Dat doembeeld is fraai verwoord in de roman *Brave New World* van Aldous Huxley, maar blijkt niettemin onjuist. Onderzoek toont typisch positieve effecten van geluk, zoals grotere activiteit, meer creativiteit en beter burgerschap. Geluk blijkt ook goed voor de gezondheid. Het effect van geluk op de levensduur is vergelijkbaar met het effect van niet roken (Veenhoven 2005, 2007). Er is dus geen reden om de mogelijkheden voor groter geluk onbenut te laten.

Opdracht 1.4 *Geluksmeting

1. Geef jezelf een cijfer op de schaal van 1 tot 10 op de vraag 'Hoe tevreden of ontevreden ben je tegenwoordig met je leven als geheel?'.
2. Stel dezelfde vraag ook aan je ouders of anderen van die generatie.
3. Bereken het gelukscijfer van jouw klas.
4. Bespreek de uitkomsten met de klas.

Bron 1.1 Fragmenten uit “Zijn we nu wel of niet beter af dan onze ouders?”

Het welvaartsraadsel

Het ministerie van Sociale Zaken heeft onlangs berekend dat ouderen in 2010 voor het eerst rijker zullen zijn dan hun kinderen. Mijn vader, 76 jaar en al jaren met pensioen, kan het niet geloven. We zitten aan de keukentafel, hij heeft de krant open en leest het artikel voor. We krijgen een discussie. Vroeger was echt niet alles beter. 'Jullie gaan vier keer per jaar op vakantie', zegt hij. 'Wij gingen nooit. Ja, op huwelijksreis gingen we naar het Comomeer. En later met jullie naar de Belgische kust.'

'Maar pa, jij onderhield een heel gezin met vier kinderen van één salaris', zeg ik. 'Als wij zoveel rijker zouden zijn, hoe kan het dan dat wij al twee inkomens nodig hebben om één kind groot te kunnen brengen?'

Wie is beter af, een gezin van 45 jaar geleden, één van 30 jaar geleden of een gezin van nu?

Het meest in het oog springende verschil is dat het gezin uit het begin van de jaren zestig nog geen derde deel van zijn inkomen uitgaf aan vaste lasten, nu is dat meer dan het dubbele. Een gemiddeld gezin met twee kinderen uit de groep anderhalf keer modaal, spendeert volgens het Nibud 56 procent van zijn besteedbare inkomen aan zaken waar nauwelijks op valt te bezuinigen. De kosten van hypotheek en huur, gas en elektriciteit, gemeentelijke belastingen, studiekosten, verzekeringen, telefoon en vervoer slokken dus een fors deel van het beschikbare geld op.

Anderzijds gaven we in de jaren zestig bijna de helft van het inkomen uit aan het dagelijkse huishouden: voedsel en schoonmaken, terwijl dat nu nog maar 16 procent is. Spectaculair is de daling van de uitgaven aan voeding: toen ruim een derde van het hele inkomen, nu maar iets meer dan 10 procent. Dat we met voeding in de jaren zestig veel zuiniger omgingen, staat me nog goed bij. Limonade, dat wil zeggen aangelengde grenadine, was er maar eens per week. Als plattelandsjongen kan ik me nog herinneren hoe mijn moeder eind jaren zestig naar de boer ging om goedkope aardbeien, boontjes en andere groenten voor een heel jaar ineens in te slaan en in te vriezen. In het najaar plukten we grote hoeveelheden bramen en bosbessen, die grotendeels verwerkt werden in jam, en emmers vol kersen uit de tuin van mijn grootvader. En nu? De gemiddelde supermarkt telt nu twintigduizend producten tegenover vijfhonderd in de jaren zestig. In het zuivelvak is al meer diversiteit te vinden dan vroeger in de hele winkel. Sommige vestigingen van Albert Heijn verkopen 89 soorten brood. Niet alleen kwamen er producten bij die voorheen niet bestonden, van bestaande producten kwamen ook eindeloos veel varianten in de schappen te staan. Maar terwijl we in de laatste decennia draadjes vlees, kool en bloemige aardappels vervingen door op eikenhout gerookte zalm, verse kumquats en Argentijnse ossenhaas, werd het voedsel relatief alleen maar goedkoper.

Uit: Intermediair, donderdag 3 mei 2007, Bart van Oosterhout (ingekort en bewerkt)

Opdracht 1.5 *Welvaart toen en nu

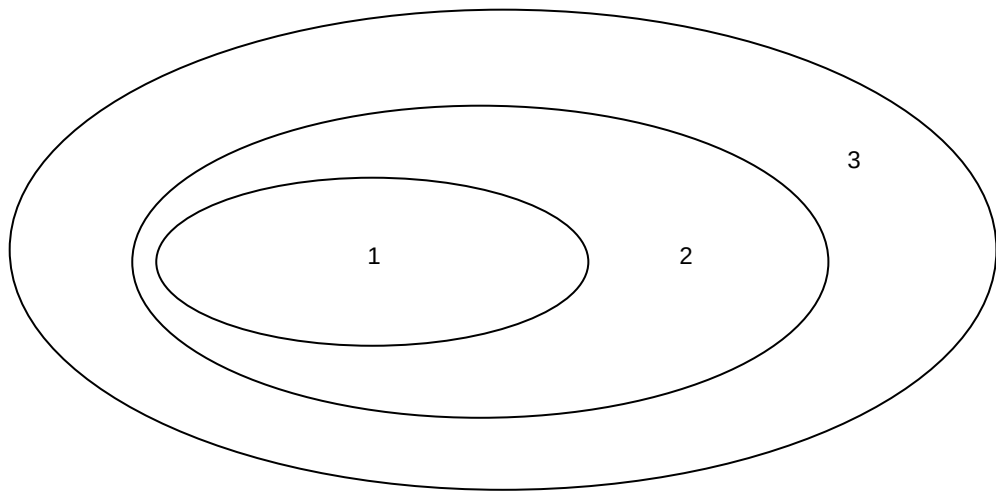
1. Lees bovenstaande bron.
2. Geef met behulp van de opgedane inzichten in de begrippen welvaart en welzijn/geluk gemotiveerd aan welk gezin volgens jou beter af is: een gezin van 45 jaar geleden, een van 30 jaar geleden of een gezin van nu?
3. Ga na of je jouw definitie van welvaart (en die van de klas) uit opdracht 1.1 moet aanpassen.

Opdracht 1.6 Het welvaartsbegrip in schema

Aan het eind van deze paragraaf is het noodzakelijk in al het denken en discussiëren over welvaart de begrippen die daarbij gehanteerd zijn nog eens ondubbelzinnig af te bakenen. Het gaat hier om de begrippen rijkdom, welvaart en welzijn of geluk.

1. *Omschrijf de begrippen rijkdom, welvaart en welzijn of geluk zodanig dat de verschillen duidelijk zijn.
2. Plaats de begrippen in het onderstaande schema van deelverzamelingen.

Een verzamelingenschema van rijkdom, welvaart en geluk:



Analyse Welvaart

Welvaart is een moeilijk te vangen begrip. Onder economen, ook wel de filosofen van het dagelijks brood genoemd, is een wijdverbreide overeenstemming over het feit dat met welvaart de schaarste terug wordt teruggedrongen. Anders gezegd, met het begrip welvaart trachten economen de mate van behoeftebevrediging weer te geven voor zover deze afhankelijk is van schaarse middelen. Het vergroten van de "rijkdom" draagt hier meestal positief aan bij, maar beperkt zich tot materiële zaken. Maar ook gezondheid, een veilig gevoel, goed onderwijs en een schoon milieu voorzien in belangrijke behoeften en dragen op die manier bij aan de welvaart. Door middel van een goede gezondheidszorg, goede rechtspraak en handhaving van de wet, een optimale leeromgeving met goede docenten en maatregelen om milieuvervuiling te voorkomen, kan dit worden bereikt. Omdat hiervoor gebruik gemaakt moet worden van schaarse productiemiddelen ontstaat een keuzeprobleem, want van andere goederen zal minder geproduceerd kunnen worden. Dit keuzeprobleem, dat voortvloeit uit de schaarste, wordt in de economische wetenschap bestudeerd. Het ligt daarom voor de hand dat de economie zich beperkt tot de welvaart voor zover die wordt verkregen met behulp van schaarse middelen. Er kan echter maar tot op zekere hoogte objectief worden vastgesteld of de welvaart verandert en in welke richting. De reden daarvan is dat het subjectieve nut dat mensen beleven van allerlei goederen en diensten en handelingen niet meetbaar is.

Welzijn of geluk is een ruimer begrip omdat hierbij ook niet schaarse middelen die in een behoefte voorzien, zoals liefde, aandacht, vriendschap, een rol spelen. Omdat hier geen sprake is van schaarste in economische zin en er dus geen keuzeprobleem ontstaat, houdt de economie (op schoolniveau) zich hiermee niet bezig, hoe belangrijk geluk ook is.

1.2 Maatstaven voor de Welvaart

Inleiding

Ondanks alle theoretische beschouwingen over welvaart zijn in de praktijk enkele nauw verwante maatstaven ontstaan. Zowel het nationaal inkomen, het nationaal product als het bruto binnenlands product (bbp) worden in vrijwel alle publicaties gebruikt om de welvaart van een land te vergelijken met die in andere landen of met cijfers uit het verleden. Het welvaartsbegrip wordt hierbij beperkt tot de in geld uitgedrukte waarde van alle geproduceerde goederen en diensten, zowel materieel als immaterieel. De meetbaarheid heeft het hierbij gewonnen van de theoretische juistheid.

Sinds de jaren zeventig van de vorige eeuw is de kritiek op deze maatstaven toegenomen. Milieuschade, klimaatveranderingen, uitputting van grondstoffen worden niet opgenomen in het bruto binnenlands product en van andere goederen die in behoeften voorzien, maar die niet via de markt worden verhandeld, is geen prijs bekend en deze worden dan ook niet meegeteld. Aan het einde van deze paragraaf worden daarom ook twee modernere maatstaven voor de welvaart kort behandeld: The Human Development Index (HDI) en The Index of Sustainable Economic Welfare (ISEW).

Het Bruto Binnenlands Product (bbp)

De totale waarde ¹ van de eindproducten die in een bepaalde periode in een land worden geproduceerd, heet het bruto binnenlands product en bestaat uit de som van de toegevoegde waarden die ontstaan in de bedrijven en bij de overheid.

De berekening van het bbp

De omvang van het bbp kan op drie manieren worden berekend:

1. Via de productie (objectieve methode): optelling van de in een land gerealiseerde toegevoegde waarden.
2. Via de inkomens (subjectieve methode): optelling van de in een land verdiende primaire inkomens.
3. Via de bestedingen: de (finale) bestedingen van alle gezinnen, de bedrijven en de overheid bij de binnenlandse ondernemingen.

ad. 1. Via de productie

Het bbp omvat alleen de waarde van de **eindproducten**. Dit komt omdat de waarde van alle grondstoffen, halffabricaten en geleverde diensten is opgenomen in de waarde van het eindproduct. Als het bedrijf "International Paper" papier maakt dat vervolgens door "Hallmark" gebruikt wordt om wenskaarten te maken dan wordt het papier een halffabricaat genoemd. Als de marktwaaarde van dit geleverde papier dan zou worden opgeteld bij de marktwaaarde van de wenskaarten vindt er een dubbeltelling plaats. Om deze dubbeltellingen te voorkomen, wordt gewerkt met het begrip toegevoegde waarde.

De toegevoegde waarde is dan de marktwaaarde van de omzet, verminderd met de waarde van de grondstoffen, halffabricaten en diensten die door andere ondernemingen worden geleverd. *Het bbp kan dan worden berekend als de som van de toegevoegde waarden in een bepaald land gedurende een bepaalde periode.*

ad. 2. Via de inkomens

De toegevoegde waarde ² die door de bedrijven en de overheid is gecreëerd komt uiteindelijk weer bij de huishoudens terecht. De werknemers ontvangen loon voor hun arbeid. De schuldeisers ontvangen rente voor het uitlenen van geld. De verhuurders van panden

¹ Van verschillen tussen bruto- en nettowaarde enerzijds en marktprijzen en factorkosten anderzijds wordt hier, omwille van de eenvoud, afgezien.

ontvangen huur. Wat er dan nog overblijft van de toegevoegde waarde is de winst. De winst is te beschouwen als kapitaalinkomen voor de eigenaren van het bedrijf.

Loon, huur, rente en winst zijn alle vier vormen van primair inkomen.

Het bbp² kan dan worden berekend als de som van alle primaire inkomens gedurende een bepaalde periode in een land.

ad 3. Via de finale bestedingen

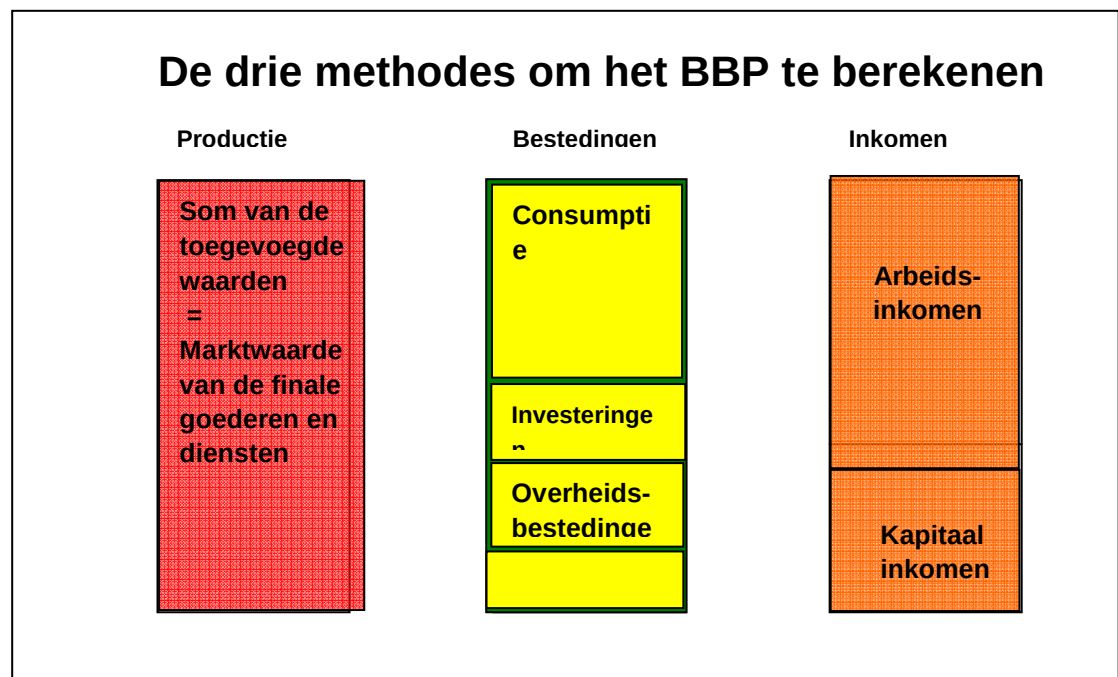
De meeste **eind**producten en diensten die in een economie worden geproduceerd, worden uiteindelijk op de één of de andere manier ook gebruikt voor consumptie of investeringen, of worden geëxporteerd. De goederen en diensten die toch niet geconsumeerd, geïnvesteerd of geëxporteerd worden, worden bij de bedrijfsvoorraden gevoegd. Dit leidt tot de bestedingsbenadering van het bbp.

Het bbp² kan dan worden berekend als de som van alle bestedingen aan eindproducten gedurende een bepaalde periode in een land.

In een open economie worden de bestedingen verdeeld in vier categorieën:

- De particuliere consumptie
- De particuliere investeringen
- De overheidsbestedingen.
- Netto-export = de export verminderd met de import.

De drie benaderingen van het bbp in schema

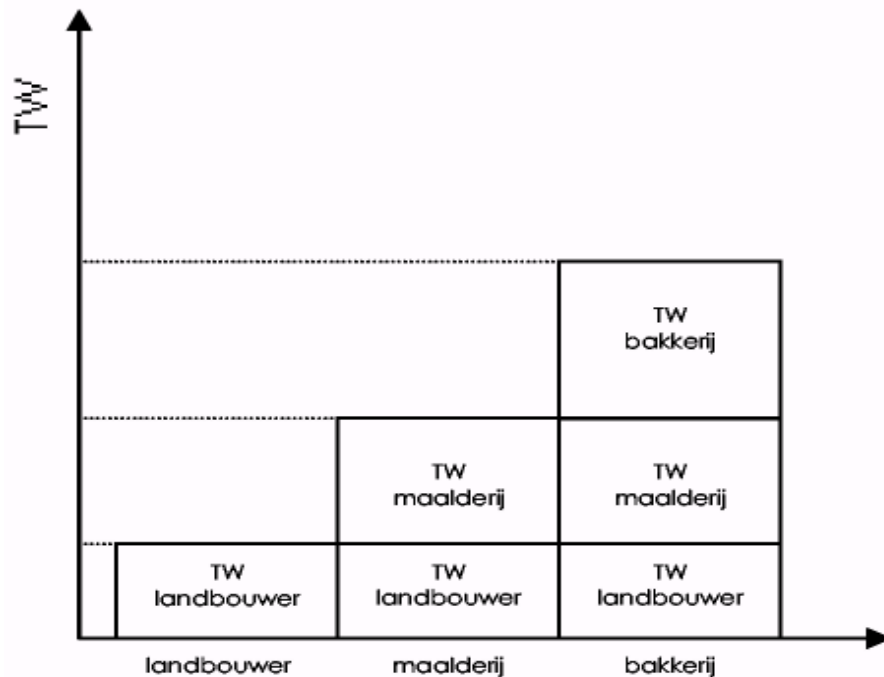


Opdracht 1.7 Drie benaderingen van het bbp

Veronderstel een vereenvoudigde economie waarin slechts drie goederen geproduceerd worden: graan, meel en brood. Een landbouwer verbouwt graan en verkoopt het voor € 250,- aan een molenaar. De molenaar maalt het graan en verkoopt het meel voor € 600,- aan de bakker. Uiteindelijk bakt de bakker er brood van en verkoopt dit aan de consumenten voor € 1.000,-.

1. Bereken de toegevoegde waarde van de landbouwer, de molenaar, de bakker en de rentenier.
2. Hoe groot is het bbp in dit land volgens de productiebenadering?

Figuur 1.2 De toegevoegde waarde schematisch voorgesteld



3. Arceer in bovenstaande figuur de vlakken die samen het bbp vormen.
4. Bereken het inkomen van de landbouwer, de molenaar en de bakker.
5. Hoe groot is het bbp volgens de inkomensbenadering?
6. Bereken de totale bestedingen aan het eindproduct in deze economie?
7. Hoe groot is het bbp volgens de bestedingsbenadering?

Opdracht 1.8*

Beoordeel aan de hand van onderstaande situaties wat er met de hoogte van het bbp gebeurt. Geef ook aan in welke gevallen de welvaart, naar jouw mening, niet mee verandert met het bbp.

1. Een kok sluit zijn restaurant vanwege de voortdurende klachten over overlast door zijn burens.
2. Een monteur gaat scheiden van zijn vrouw en eist nu betaling (niet zwart) voor het repareren van haar auto.
3. Een werkloze man vindt een baan als binnenvaartschipper.
4. Een man trouwt met zijn huishoudster, die hij zwart betaalde. Zij runt vervolgens als zijn vrouw hun huishouding.
5. Een fervent mosselliefhebber vist altijd met zijn eigen boot mosselen op, die hij vervolgens zelf opeet. Omdat zijn boot lek is, moet hij nu een bootje huren om zijn mosselen op te kunnen vissen. De mosselen smaken er niet minder om.
6. Een man veroorzaakt een aanrijding. Reparatiekosten € 8.000.

Opdracht 1.9 Wat zegt het BBP over de welvaart van een land?

Om deze vraag te beantwoorden, bekijken we de bedrijfskolom (de bij de productie betrokken schakel van producenten) voor fietsframes.

Een aluminiumfabrikant maakt metalen buizen voor fietsframes en verkoopt ze voor € 60,- per stuk aan een fietsenfabrikant.

De aluminiumfabrikant zorgt zelf voor de ontginning en verwerking van de grondstoffen. De fietsenfabrikant maakt er fietsframes van en verkoopt ze voor € 115,- per stuk aan een groothandelaar.

De groothandelaar spuit de frames in de gevraagde kleur en verkoopt ze door aan de fietshandelaar voor € 150,-.

De winkelier verkoopt de fietsframes voor een prijs van € 250,- per stuk aan de consument. De consumenten kopen iedere vier jaar een nieuw frame. Dat er in deze opgave een wat merkwaardige fiets ontstaat, laten we buiten beschouwing.

Stel dat je in het bovenstaande geval de bijdrage aan het bbp moet berekenen.

1. Toon aan dat de som van de toegevoegde waarde van elke producent in dit geval gelijk is aan de waarde van het eindproduct fietsframe.
2. Om welke reden mogen niet alle verkoopbedragen van de verschillende producenten worden opgeteld?

Om de bijdrage aan het bbp te berekenen, bekijkt men de weg die een fietsframe afgelegd heeft en de waarde die elke ondernemer toegevoegd heeft. Die waarde noemt men de toegevoegde waarde. De som van alle toegevoegde waarden geeft in dit geval de bijdrage aan het bbp.

3. Vul de onderstaande tabel in.

	Waarde ingekochte grond- en hulpstoffen	Waarde eindproduct	Toegevoegde waarde
Aluminiumfabrikant			
Fietsfabrikant			
Groothandelaar			
Fietshandelaar			
Bijdrage aan het bbp	xxx	xxx	

4. * Geef van elk van de onderstaande veranderingen/gebeurtenissen (steeds ten opzichte van de uitgangssituatie) aan welke invloed deze heeft op de bijdrage aan het bbp en op de welvaart van het land.
 - a. Door toenemend gebrek aan bauxiet stijgt de prijs van bauxiet en daarmee de prijs van een frame.
 - b. Het ontginnen van bauxiet tast steeds meer de leefomgeving van mens en dier aan.
 - c. Steeds meer fiets- consumenten kopen op www.2ehands.nl een 2^e hands frame i.p.v. een nieuw frame.
 - d. Fietsconsumenten gaan meer fietsen en rijden minder auto en kopen elke 3 jaar een nieuw frame.

Analyse

Tot nu toe hebben we het bbp vergeleken met de totale welvaart in een land.

Om een vergelijking mogelijk te maken tussen verschillende landen moet worden gekeken naar het aantal inwoners dat van dat bbp moet leven. Daarvoor gebruiken we het per capita inkomen (het bbp per hoofd van de bevolking).

Om een vergelijking mogelijk te maken in de tijd moet rekening worden gehouden met de ontwikkeling van de prijzen. Als we de nominale waarde van het bbp corrigeren voor de inflatie krijgen we de reële waarde van het bbp. De reële waarde van het bbp per capita geeft dus een nauwkeuriger idee van de welvaart dan het bbp. Buiten beschouwing blijft dan nog de inkomensverdeling in een land, omdat ook het reële bbp per capita niets zegt over de individuele welvaart van een persoon. Tot slot moet niet worden vergeten dat heel veel goederen en diensten die wel in behoeften voorzien, zoals vrijwilligerswerk en een schoon milieu, niet in het bbp zijn opgenomen.

Het bbp is dus een gebrekkige maatstaf voor de welvaart.

BBP en “Welvaart”: Hoe kunnen we landen vergelijken?

Toch wordt het bbp vaak gebruikt om de welvaart van landen te vergelijken. Nu hebben veel landen hun eigen valuta en voor een vergelijking moet de onderlinge koersverhouding bekend zijn. Een probleem hierbij is dat de wisselkoersen vaak onderhevig zijn aan sterke schommelingen, waardoor de uitkomst van internationale vergelijkingen erg afhankelijk is van het moment waarop ze plaatsvinden. Bovendien kan het prijsniveau in landen sterk verschillen en is het vergelijken van het prijsniveau in verschillende landen niet gemakkelijk, doordat slechts van een beperkt aantal identieke producten sprake is.

Een manier om de prijsniveaus te vergelijken is de ‘Big Mac Index’. Daarbij wordt de prijs van een identieke hamburger in verschillende landen vergeleken. De prijs van een Big Mac in een land (de lokale prijs) is hierbij het uitgangspunt voor vergelijking van het prijsniveau in dat land met het prijsniveau in de VS.

De Big Mac wordt jaarlijks door het Britse weekblad “*The Economist*” gepubliceerd.

De berekening gaat als volgt:

Neem de eurozone als voorbeeld. Daar kostte een Big Mac (eind januari 2007) € 2,94 wat tegen een koers van de euro in dollars van 1,30 neerkomt op \$ 3,82. In de Verenigde Staten betaalde je op dat moment \$ 3,22 voor de Big Mac. Een verschil van 19%. Conclusie: de euro is 19% overgewaardeerd ten opzichte van de dollar.

Opdracht 1.10 Big Mac index

In onderstaande tabel staan gegevens over de ‘Big Mac Index’ van enkele landen op een bepaald moment.

Land	Lokale prijs in nationale munt	Dollarkoers in nationale munt	Lokale prijs in Amerikaanse dollars
VS	2,30 dollar	–	2,30 dollar
Nederland	A euro	0,87 euro	2,85 dollar
China	9,00 yuan	8,70 yuan	B dollar
Rusland	2.900,00 roebel	1.746,99 roebel	1,66 dollar
Japan	392,08 yen	C yen	3,77 dollar

1. Bereken de getallen die bij A, B en C behoren (in twee decimalen).
2. Leg uit hoe uit de ‘Big Mac Index’ geconcludeerd kan worden dat de koers van de Russische roebel ten opzichte van de dollar te laag is.

Stel dat wordt besloten het aan de hand van de ‘Big Mac Index’ geconstateerde verschil in prijsniveau tussen Rusland en de VS te laten verdwijnen.

3. Bereken met hoeveel de prijs in roebels van een Big Mac in Rusland moeten worden verhoogd om dat te bereiken.

Dat het niet eenvoudig is de welvaart van landen te vergelijken aan de hand van het bbp toont het volgende voorbeeld wel aan.

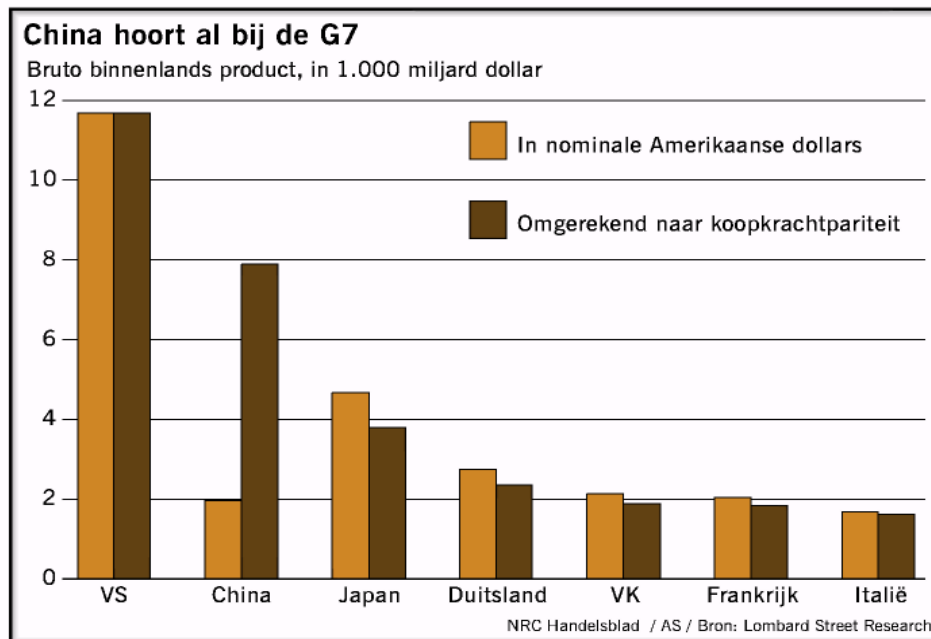
Bron 1.2

Jaar na jaar groeit de Chinese economie met meer dan 10 procent. China is daardoor snel opgerukt in de ranglijst van rijkste landen ter wereld. Nog maar drie jaar geleden stond het op de zevende plaats, achter Groot-Brittannië, Frankrijk en Italië. Nu staat China op vier. Het land zal nog dit jaar Duitsland inhalen en de derde plek achter de VS en Japan innemen. Een nieuwe supermacht is geboren. In de top drie is dan geen Europees land meer te vinden.

De Pers.nl 2 augustus 2007

China is nu de op twee na grootste economie in de wereld. Maar gemeten in koopkrachtpariteit² was China in 2004 al de op één na grootste economie, na de Verenigde Staten. Dit valt ook af te lezen in onderstaande figuur.

Figuur 1.3



Als we de verschillen **per hoofd** bekijken wordt het plaatje weer anders. China heeft een bevolking van meer dan 1,2 miljard.

In onderstaande tabel wordt duidelijk dat het bbp per hoofd in koopkrachtpariteit een beter beeld geeft van de materiële welvaartsverschillen tussen landen

² Inkomen in koopkrachtpariteit is inkomen dat gecorrigeerd is voor wisselkoersverschillen, waardoor het internationaal vergelijkbaar wordt: in elk land kan met dit inkomen omgerekend naar bijvoorbeeld dollars een identiek pakket goederen worden gekocht.

Tabel 1.1 *BBP per inwoner in 2005*

Land	bbp per inwoner in USD	bbp per inwoner (koopkrachtpariteit)
Verenigde Staten	42.000	35.200
China	1.709	6.100
Nederland	38.618	29.500

Opdracht 1.11 China en Nederland

1. Hoe verhoudt de materiële welvaart in China en Nederland zich?
 - a. gelet op het bbp per hoofd in USD.
 - b. gelet op het bbp per hoofd, rekening houden met de koopkrachtpariteit.
2. * Welke maatstaf geeft de welvaart het meest realistisch weer? Motiveer je standpunt.

De controverse met betrekking tot het BBP

Zoals we al in voorgaande paragrafen gelezen hebben, bestaat er nogal wat onenigheid over het gebruik van het bruto binnenlands product als maatstaf voor de welvaart van een land. Het bbp maakt namelijk geen onderscheid tussen economische activiteiten die de levensstandaard van mensen werkelijk verbeteren en economische activiteiten die dat niet doen.

De volgende activiteiten worden meegeteld bij de berekening van het bbp, bijvoorbeeld:

- Als de misdaad stijgt, als gevolg van hoge werkloosheid en armoede, leidt dat tot meer politieactiviteiten, strafrechtprocedures, gerechtskosten, gevangenisuitgaven etc. en daardoor tot een hoger bbp.
- Als de gezondheid achteruitgaat vanwege toename van het aantal te dikke mensen, alcohol- of drugsgebruik nemen de kosten in de gezondheidszorg toe en stijgt het bbp.

Voormalig senator Robert Kennedy heeft het als volgt samengevat:

"Het bruto binnenlands product omvat luchtvervuiling en reclame voor sigaretten en de ambulances die op de snelwegen verkeersslachtoffers weghalen. Het rekent de speciale sloten voor onze deuren mee en ook de gevangenis voor de mensen die ze stukmaken. Het bruto binnenlands product omvat de vernietiging van de cederwouden en de dood van Lake Superior. Het neemt toe met de productie van napalm en raketten en kernkoppen. Het houdt geen rekening met de gezondheid van onze gezinnen, de kwaliteit van het onderwijs of het genoegen dat we aan spelen beleven. Het is zowel onverschillig voor de properheid van onze fabrieken als voor de veiligheid van onze straten. Het telt niet de schoonheid van onze poëzie mee of de kracht van onze huwelijken, noch de intelligentie van het publieke debat of de integriteit van ambtenaren... het meet kortom alles, behalve dat wat het leven de moeite waard maakt"

Er is een aantal pogingen ondernomen om een passend alternatief te bedenken voor het bbp om zo de werkelijke welvaartsverbetering vast te leggen. Enkele populaire indicatoren zijn:

- Human Development Index (HDI)
- Index of Sustainable Economic Welfare (ISEW)

De Human Development Index (Index van de menselijke ontwikkeling)

De **Human Development Index (HDI)** van de Verenigde Naties meet voornamelijk armoede, analfabetisme, onderwijs en levensverwachting in een bepaald land of gebied. De index werd in 1990 ontwikkeld door de Pakistaanse econoom Mahbub ul Haq en wordt sinds 1993 door de VN gebruikt in haar jaarlijkse rapport. De bedoeling van de HDI berekening is om met één getal aan te geven hoe het met het welzijn van de inwoners van een land gesteld is in vergelijking met andere landen. Natuurlijk kan dit slechts een ruwe maat zijn. Er zijn veel meer gegevens nodig om een goed beeld van de situatie in een land te krijgen. Maar door één getal te gebruiken, zijn alle landen in een ranglijst te plaatsen waarmee bijvoorbeeld eenvoudig de minst en meest ontwikkelde landen zijn aan te wijzen. Zo werd Noorwegen de afgelopen vier jaar als het meest ontwikkelde land geclassificeerd.

De index meet de gemiddelde prestaties van een land, opgedeeld in drie categorieën waarbij voor elke categorie een afzonderlijke index gebruikt wordt. De drie categorieën zijn:

- Volksgezondheid : aan de hand van de **levensverwachtingindex** die gebaseerd is op de gemiddelde levensverwachting bij de geboorte.
- Kennis : aan de hand van de **scholingsindex** die gebaseerd is op het analfabetisme en het deel van de bevolking dat primaire, secundaire en tertiaire educatie doorloopt.
- Levensstandaard : aan de hand van de **inkomensindex** die gebaseerd is op het bruto nationaal product ³per hoofd van de bevolking, in koopkrachtpariteit in dollars.

Opdracht 1.12 De twee welvaartsmaatstaven BBP en HDI vergeleken.

Tabel 1.2

Vergelijking van het BBP per hoofd met de HDI (1998)

	BBP per hoofd (PPP)	HDI
Sweden	19,480	0.923
USA	29,340	0.927

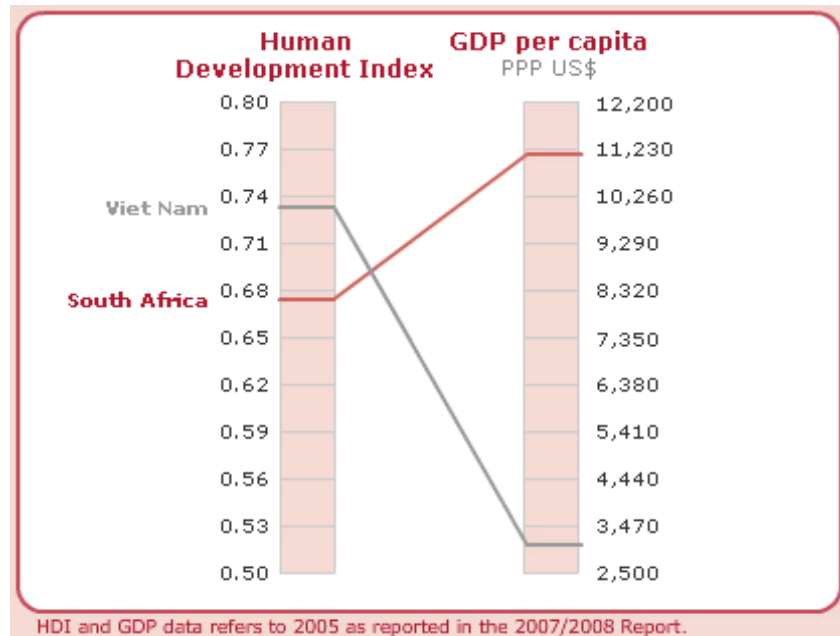
Als er alleen naar het bbp per hoofd wordt gekeken, zouden de Verenigde Staten, zoals in tabel 1.2 is te zien, als welvarender dan Zweden moeten worden beschouwd. Als we echter naar de HDI (Human Development Index) kijken, dan is Zweden bij benadering even welvarend als de VS. Dit wordt veroorzaakt door het feit dat de HDI naast de factor BBP per hoofd nog twee andere factoren meeneemt in haar berekening.

1. Welke twee andere factoren dan het bbp per hoofd zijn in de berekening van de HDI meegenomen?

³ Het verschil tussen bbp en bnp wordt hier buiten beschouwing gelaten

Hoe tegenstrijdig de informatie kan zijn die het bbp per hoofd en de HDI geven, wordt geïllustreerd door de volgende figuur.

Figuur 1.4 De HDI van Zuid Afrika en Vietnam vergeleken met het BBP per hoofd.



Een politicus beweert: Het is misleidend om alleen naar het bbp per hoofd te kijken wanneer men de welvaart tussen landen wil vergelijken.

2. Onderzoek of deze bewering bij de bovenstaande figuur 1.4 juist is. Licht je antwoord toe.

TABLE 2.9 Human Development Index for Twenty-Two Selected Countries, 2002

Country	Relative Ranking (lowest to highest)	Human Development Index (HDI)	Real 2002 GDP Per Capital (PPP\$)	GDP Rank minus HDI Rank ^a
Low human development				
Sierra Leone	177	0.273	520	-1
Ethiopia	170	0.359	780	-1
Angola	166	0.381	2,130	-38
Malawi	165	0.388	580	+9
Tanzania	162	0.407	580	+12
Guinea	160	0.425	2,100	-30
Medium human development				
Bangladesh	138	0.509	1,700	+1
India	127	0.595	2,670	-10
South Africa	119	0.666	10,070	-66
Nicaragua	118	0.667	2,470	+1
China	94	0.745	4,580	+5
Turkey	88	0.751	6,390	-12
Peru	85	0.752	5,010	+7
Thailand	76	0.768	7,010	-9
Oman	74	0.770	13,340	-32
Malaysia	59	0.793	9,120	-2
High human development				
Costa Rica	45	0.834	8,840	+14
Kuwait	44	0.838	16,240	-6
United Kingdom	12	0.936	26,150	+8
United States	8	0.939	35,750	-4
Canada	4	0.943	29,480	+5
Norway	1	0.956	36,600	+1

Source: United Nations Development Program, *Human Development Report, 2004* (New York: Oxford University Press, 2004), annex tab. 1. Reprinted with permission.

^aA positive figure indicates that the HDI rank is better than the real GDP per capita (PPP\$) rank; a negative indicates the opposite.

NB: Sierra Leone is het land met de laagste HDI-waarde.

Opdracht 1.13

Een organisatie wil de vijftien landen met de laagste *HDI* extra hulp gaan geven. Iemand beweert dat de *HDI* nodeloos ingewikkeld is en dat ze net zo goed de vijftien landen met de laagste inkomensindex zouden kunnen nemen.

1. Zou Angola bij gebruik van de HDI wel of geen extra hulp ontvangen? Motiveer je antwoord met behulp van bovenstaande tabel.
2. Zou Angola bij gebruik van de inkomensindex wel of geen extra hulp ontvangen? Motiveer je antwoord met behulp van bovenstaande tabel.

Uit bovenstaande tabel valt af te leiden dat voor de meeste landen geldt dat de positie in de rangorde op basis van de HDI overeenkomt met de positie in de rangorde op basis van het bbp per hoofd. Bangladesh staat bijvoorbeeld op de 138^{ste} plek bij de HDI en op de 139^{ste} plek bij het bbp per hoofd.

Opvallend is echter dat deze correlatie voor Zuid Afrika niet geldt.

3. Hoe blijkt uit de tabel dat de correlatie voor Zuid Afrika niet geldt?
4. Bedenk een mogelijke ontwikkeling, waardoor de HDI niet meegegroeid is met het BBP van Zuid Afrika. Motiveer het antwoord.

Nog een welvaartmaatstaf: de ISEW

ISEW staat voor Index of Sustainable Economic Welfare.

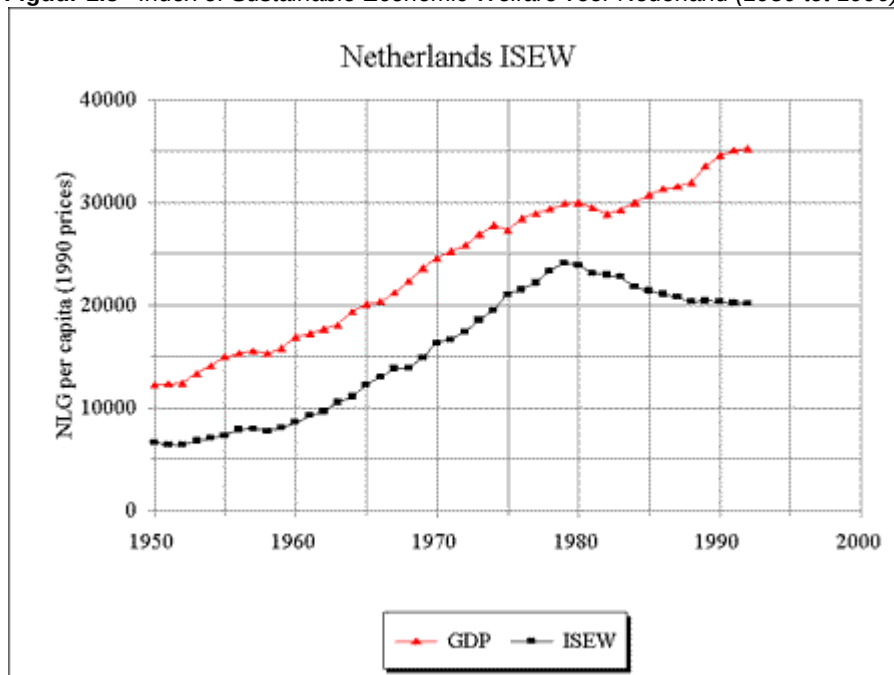
Zie voor achtergrondinformatie o.a.: <http://www.eerlijkmeten.nl/achtergrondinfo.htm>

Het bbp is niet erg geschikt om er *duurzame* welvaart mee uit te drukken. Dat doet de ISEW wel. Deze duurzame welvaart is er de laatste jaren niet op vooruitgegaan, al is er wel vooruitgang op sommige terreinen.

De ISEW is een aangepast bruto binnenlands product dat de werkelijke economische welvaart, zoals die door de mensen wordt ervaren, beter weergeeft.

Het normale bbp houdt bijvoorbeeld geen rekening met de inbreng van onbetaalde arbeid, vooral huishoudelijke arbeid. Ook houdt het bbp geen rekening met de inkomensongelijkheid. Ook dat wordt door de ISEW gecorrigeerd: wanneer de inkomensongelijkheid toeneemt, neemt de reële economische welvaart van de mensen af. Daarenboven is het bbp blind voor economische consequenties op lange termijn: economische groei kan ten koste gaan van het milieukapitaal dat aan toekomstige generaties wordt doorgegeven. De ISEW corrigeert die afwijking door de waardevermindering van het natuurlijk kapitaal in rekening te brengen.

Figuur 1.5 Index of Sustainable Economic Welfare voor Nederland (1950 tot 1990)



De ontwikkeling in Nederland baart zorgen. De consumptie van de gezinnen is sinds 1970 wel sterk gestegen, maar de duurzame welvaart is sinds 1980 gedaald en sinds 1990 is de ISEW ongeveer gelijk gebleven.

Vanuit de politiek wordt erop aangedrongen om niet langer alleen naar het bbp per capita te kijken, maar ook andere indicatoren als het HDI en ISEW te betrekken in de welvaartsbeoordeling.

Bron 1.3 Welvaart is meer dan wat we verdienen

Michael Persson en Pieter Klok Gepubliceerd op 30 april 2009 20:40, bijgewerkt op 1 mei 2009 11:18

AMSTERDAM - Als we willen bepalen hoe groot onze welvaart is, is het nationaal inkomen maar een beperkte indicator. Natuur, gezondheid en vrije tijd tellen ook mee. Maar hoe druk je die in cijfers uit?

Lees gewoon de eerste zin eens van een rapport van het Instituut voor Milieu Vraagstukken van de Vrije Universiteit, uit december. 'Het is algemeen bekend dat het nationaal inkomen een ongeschikte indicator is van onze welvaart. Afhankelijk van het perspectief, is het nationaal inkomen incompleet, misleidend, of beide.'

DUURZAME WELVAART

Index van duurzame economische welvaart (ISEW)



Hoe is het mogelijk dat het nationaal inkomen toch nog steeds de leidende indicator is om te meten hoe goed het met een land gaat? 'Het probleem is dat het zo moeilijk is alternatieven te ontwikkelen', zegt Marjan Hofkes, hoogleraar aan de VU in Amsterdam. 'De kracht en aantrekkingskracht van het nationaal inkomen is zijn eenvoud. Je telt alles wat in een land wordt geproduceerd bij elkaar op en weet dan wat een land verdient. Maar hoe waardeer je de zaken waar geen prijs voor is?'

En toch proberen ze dat, op verschillende plekken in Nederland en de rest van de wereld. Sleutelfiguren binnen het Centraal Bureau voor de Statistiek, Centraal Planbureau, Planbureau voor de leefomgeving, Wereldbank en diverse universiteiten buigen zich er al decennia over. De alternatieven bestaán. En worden langzaam beter.

Plezier

Een definitie, allereerst. Welvaart, zegt Frank Dietz van het Planbureau voor de Leefomgeving, is 'het plezier dat we beleven aan goederen en diensten. Of

deze wel of niet door mensen zijn gemaakt, is voor dit plezier niet relevant.' Dat betekent dat dus ook vrije tijd, natuurbeleving en gezondheid eraan bijdragen.

Zo bestaat er een Index van Duurzaam Economisch Welzijn, de ISEW, in 1989 bedacht door de Amerikaanse Wereldbankeconoom Herman Daly en theoloog John Cobb. Zij namen het nationaal inkomen als uitgangspunt, maar trekken er dan van alles vanaf en tellen er van alles bij op wat normaal geen waarde krijgt toegekend. Huishoudelijk werk en eten koken, dragen bij aan de welvaart, terwijl het verlies aan natuur en het verbruik van grondstoffen kosten zijn die van het nationaal inkomen moeten worden afgetrokken. Daly en Cobb berekenden voor de Verenigde Staten dat, hoewel het nationaal inkomen tussen 1950 en 1986 bijna is verdubbeld, de duurzaam economische welvaart met slechts 20 procent is gegroeid. Voor Engeland deed milieubeweging Friends of the Earth eenzelfde exercitie. Resultaat: geen greintje groei in de ISEW.

Opdracht 1.14

1. Om welke reden is volgens Marjan Hofkes het nationaal inkomen (= nationaal product) nog steeds de leidende maatstaf voor de welvaart? Licht je antwoord toe.
2. *Hoe beoordeel jij het gebruik van het begrip welvaart door Frank Dietz van het Planbureau voor de Leefomgeving. Geef argumenten voor je beoordeling.
3. Onderzoek op internet welke factoren in de ISEW worden meegerekend.

2. Hoe beïnvloedt de overheid de welvaart via heffingen en subsidies?

Inleiding

Vershil van inzicht in de rol die de overheid in de samenleving moet spelen heeft van oudsher geleid tot verschillende politieke stromingen. Tegenover de opvatting dat de overheid alleen de noodzakelijke taken moet verrichten en de rest moet overlaten aan de markt, staat de gedachte dat de overheid op allerlei manieren moet ingrijpen in het economisch leven.

In de eerste opvatting was de overheid verantwoordelijk voor defensie, rechtspraak en politie en voorzag ze in de behoefte aan echte collectieve goederen. Degenen die minder vertrouwen hadden in de marktwerking op alle terreinen wilden meer taken toevertrouwen aan de overheid, waarbij niet alleen het marktfalen werd gecorrigeerd, maar de overheid ook zelf de productie van belangrijke diensten overnam, zoals openbaar vervoer, onderwijs, gas en elektra, telefoon, postbezorging etc.

Aan het einde van de vorige eeuw zijn veel van deze taken overgedragen aan de markt, waarbij de overheid nog wel algemene kaders vaststelt.

In deze en de volgende paragraaf onderzoeken we op welke wijze de overheid ingrijpt in het economisch leven en welke welvaartseffecten hierbij optreden.

Een overheid die voorzieningen aanbiedt, heeft daarvoor geld nodig. Via belastingen betalen gezinnen en bedrijven voor deze voorzieningen. Belastingen zijn niet gekoppeld aan een bepaalde overheidsdienst. Als burger kun je dus niet zonder meer aanspraak maken op een bepaalde dienst omdat je belasting betaalt. In deze module gaan we de gevolgen voor de welvaart van gezinnen en bedrijven na als de overheid belastingen heft op goederen en diensten, de zogenaamde indirecte belastingen of wanneer ze bepaalde goederen en diensten juist subsidieert. Accijnzen en omzetbelasting (btw) zijn voorbeelden van deze belastingen, die ook kostprijsverhogende belastingen worden genoemd.

2.1 Kostprijsverhogende belastingen

Bekijk het filmpje van Van Kooten en De Bie over de Volkstuinbelasting

(zie <http://www.youtube.com/watch?v=IJy69eEcmdI>).

In dit filmpje komt Van Kooten als belastinginspecteur bij De Bie, die in zijn volkstuinje aan het wieden is. De belastinginspecteur is van mening dat De Bie heffingen moet betalen over de opbrengst uit zijn volkstuinje.

Kostprijsverhogende belastingen: BTW

Hoewel de Miljoenennota spreekt van omzetbelasting is deze belasting beter bekend als btw, een belasting op de toegevoegde waarde. Deze wordt geheven over alle particuliere bestedingen en zit in de prijs die consumenten voor goederen en diensten betalen. Er gelden verschillende btw-tarieven voor verschillende categorieën goederen.

Opdracht 2.1

1. Onderzoek welke btw-tarieven er zijn en voor welke goederensoorten deze tarieven gelden.

Bron 2.1



Nu slechts € 1499.- (incl. btw)

2. Bereken de prijs van deze scooter als de overheid geen btw op scooters in rekening zou brengen.
3. Onderzoek hoe groot de totale geschatte opbrengst van de btw in 2009 is volgens de Miljoenennota 2009 (Zie: <http://www.rijksoverheid.nl/>)

Veronderstel dat de overheid de btw tarieven fors zou verlagen. In dat geval dalen de belastingopbrengsten voor de overheid.

4. Beschrijf een nadeel dat je *als scooterrijder* kan treffen als de overheid minder belastingopbrengsten heeft.

Veronderstel dat je vier jaar met deze scooter rijdt en bij aankoop 19% btw hebt betaald.

5. * Is het bedrag dat je in die periode gemiddeld per jaar betaalt een redelijke vergoeding voor de diensten die de overheid jou als scooterrijder verleent. Beargumenteer je standpunt.

Het gebruik van de scooter voorziet in de behoefte van de gebruiker en verhoogt daardoor zijn welvaart. De aankoop en het gebruik van de scooter kunnen ook invloed hebben op de welvaart van anderen.

6. Beschrijf zowel een positief als een negatief gevolg voor de welvaart van anderen.

Kostprijsverhogende belastingen: Milieubelastingen

Bron 2.2 Gemengde reacties op afschaffing vliegtaks

SCHIPHOL - Luchtvaartmaatschappij Air France-KLM vindt de afschaffing van de vliegtaks door de regering "een verstandig besluit".

"Hiermee creëren ze weer een gelijk speelveld met andere Europese luchthavens", zegt een woordvoester van de Nederlands-Franse luchtvaartmaatschappij woensdag.

De woordvoester complimenteert vooral minister Camiel Eurlings (Verkeer) met het "binnenhalen" van het resultaat. "Het is knap gedaan. Het is geen kleinigheid om zoiets binnen te halen bij dergelijke onderhandelingen."

Buitenland

Door de vliegtaks verloor de luchthaven Schiphol naar eigen zeggen 900.000 passagiers aan concurrerende luchthavens in het buitenland. "Het is moeilijk te voorspellen of deze passagiers weer allemaal worden teruggewonnen, maar het is een grote stap vooruit", aldus de KLM-woordvoester.

Eurlings

De afschaffing van de vliegtaks dient niet alleen ter ondersteuning van de luchtvaartsector, maar ook om het Nederlandse vestigingsklimaat te beschermen. Zo liet minister Camiel Eurlings (Verkeer) zich woensdag ontvallen.

Applaus

Eurlings, die bij KLM met luid applaus werd begroet, waarschuwde dat de hele Nederlandse economie de dupe kan worden van de vliegtaks. "We dreigen grote verbindingen kwijt te raken, die juist heel belangrijk zijn om buitenlandse bedrijven naar Nederland te halen."

Besparing

Met het afschaffen van de belasting kan de gehele reisbranche volgens de ANVR 1,3 miljard euro besparen "veel meer dan de drie ton die de taks de schatkist opleverde. Het is een fantastisch signaal."

"Na de invoering van de vliegtaks op 1 juli vorig jaar zagen we de passagiersaantallen meteen in de min gaan", zegt een woordvoester van Schiphol. "In oktober kwam daar nog de recessie overheen. Het is nu moeilijk te zeggen hoeveel mensen er terugkeren naar Schiphol. We hopen in ieder geval dat de taks zo snel mogelijk wordt afgeschaft. Een definitieve datum heb ik nog niet gehoord."

Milieudefensie

Absurd. Zo betitelt Milieudefensie het kabinetsvoorstel om de vliegtaks af te schaffen.

"Afschaffen van de vliegtaks is een subsidie van 300 miljoen euro voor vliegtuigpassagiers. De mensen die vliegreizen kunnen betalen, mogen net als voorheen weer volkomen belastingvrij het milieu gaan vervuilen", aldus de milieuorganisatie.

Nu.nl, 25 maart 2009

Opdracht 2.2

1. Lees bovenstaand artikel.

De vliegtaks werd in juli 2008 ingesteld en per 1 juli 2009 weer afgeschaft.

2. Onderzoek wat de vliegtaks inhield en wat het voornaamste doel was van deze belasting.
7. Toon aan dat de opbrengst voor de schatkist die in het artikel wordt genoemd niet overeenkomt met de totale geschatte opbrengst van deze vliegbelasting in 2009 volgens het ministerie van Financiën. <http://www.rijksoverheid.nl/>

Consumenten reageerden op twee manieren op het instellen van de vliegtaks, die beide nadelig waren voor Schiphol.

3. Beschrijf op welke twee manieren Schiphol nadeel kon hebben van een verandering in het consumentengedrag.

Een gezin van vier personen (allen ouder dan 2 jaar) had in juni 2009 een vliegreis geboekt van Schiphol naar Barcelona. De reis vond plaats in september 2009.

4. Bereken welk bedrag dit gezin terugontvangt door het afschaffen van de vliegtaks.
5. Welke redenen worden in het artikel genoemd voor het afschaffen van de vliegtaks?
- 6.

Bron 2.3

Meewarige glimlach over de 'verpakkingstaks'

KAMPEN - Sinds gisteren bevat de kassabon van de Albert Heijn een nieuwe uitsmijter: 'Totaalbedrag is inclusief Verpakkingstaks'. De boodschap leidt bij de kassa niet bepaald tot kwaai gezichten of opstootjes.

Welnee, de meeste klanten zien het niet eens en de enkeling die bij caissière of kassier om opheldering vraagt is al gauw tevree met de mededeling dat AH met ingang van gisteren gemiddeld één procent Verpakkingstaks doorberekent in de prijzen van 5000 producten. Gelatenheid en geglimlach, maar wel met een ondertoon van meewarigheid en wantrouwen. Zegt mevrouw Selles: "Ach, het is voor het milieu. Maar de helft van wat ze hier mee binnenhalen zal wel weer in de grote pot gaan. Ze hebben ons wel weer bij de poot."

Heeft ze bij sommige producten die ze net heeft aangeschaft gemerkt dat die duurder waren

dan vorige week? "Nee, want ik heb die precieze prijzen niet zo in mijn hoofd. Wel, waar het goedkoper en duurder is."

Een mevrouw uit IJsselmuiden: "Van die nieuwe prijzen heb ik niks gemerkt. Gelukkig maar. Of ik bij mijn boodschappen rekening hou met de soort verpakking. Niet echt. Nou ja, ik vind het wel prettig als iets in een kartonnen doos zit, die kan bij het oud papier. Maar dat kan natuurlijk niet altijd, voorgebakken krieltjes in een kartonnen doos, dat kan natuurlijk niet."

Mevrouw Radstok uit Kampen: "Het valt me soms wel op hoeveel nutteloze verpakking er aan sommige producten zit. Scheermesjes bijvoorbeeld. Veel karton en plastic dat geen enkele functie heeft. Gaat meteen de prullenbak in."

Kassier Klaas de Boer heeft de eerste ochtend na de omprijzingsoperatie maar enkele klanten gehad die opheldering vroegen over de nieuwe tekst onder op de kassabon. Want er wordt op de bon dan wel vermeld dat er een nieuwe belasting aan de klant wordt doorberekend, hoeveel dat in totaal en voor elk product afzonderlijk is, dat staat er niet bij. Dit in tegenstelling tot het bedrag aan btw, dat wel vermeld wordt.

Dat is tegelijk een veelgehoord punt van kritiek op de verpakkingsbelasting. De hoogte van de heffing is afhankelijk van het gebruikte verpakkingsmateriaal, maar de klant zie op de kassabon niet terug hoeveel hij extra per product moet betalen.

Milieu-organisaties denken dan ook niet dat de doorberekening van de verpakkingstaks er bij de consumenten toe leidt dat ze voortaan kiezen voor verpakkingen met zo weinig mogelijk schade voor het milieu. Of, zoals, een boodschappende Kamperse het gisterochtend uitdrukte: "Als je daar ook nog allemaal op moet letten... Je moet al zoveel in de gaten houden."

De Stentor, 7 mei 2008

Opdracht 2.3

1. Lees bovenstaand artikel.
2. Onderzoek op welke twee soorten verpakkingsmateriaal het belastingtarief het hoogst is. Geef een verklaring voor de vele verschillende tarieven.
(Zie: <http://www.belastingdienst.nl/zakelijk/verpakkingenbelasting/>)
3. Onderzoek hoe groot de geschatte opbrengst van deze belasting volgens de Miljoenennota 2009 is.

1.1.

Hoewel in het artikel wordt getwijfeld aan het effect van deze belasting heeft de overheid deze belasting met een gericht doel ingesteld.

4. Beschrijf welk doel de overheid hoopt te bereiken.
5. Op grond van welke feiten wordt in het artikel getwijfeld aan het effect van deze belasting?
6. Ben je het eens met deze kritiek? Motiveer je standpunt.

Kostprijsverhogende belastingen: Accijnzen

Accijns is een vorm van belasting die wordt geheven bij de aanschaf van *bepaalde* goederen.

Opdracht 2.4

1. Onderzoek op welke groepen goederen accijns wordt geheven.

Naast het algemene doel van accijnzen – overheidsinkomsten – kunnen ook specifieke doelen worden onderscheiden.

2. Beschrijf welke specifieke doelen de overheid heeft bij de verschillende goederencategorieën waarop accijns wordt geheven.

Bron 2.4 Minder rokers door hogere accijns

Accijnsverhogingen hebben het meeste effect in de strijd tegen roken. Dat concludeert het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) in een onderzoek naar de gezondheidseffecten en kosten van het tabaksontmoedigingsbeleid.

Het onderzoek, dat is uitgevoerd in opdracht van het ministerie van VWS, laat zien dat ook massamediale campagnes en ondersteuning bij stoppen met roken zinvolle preventiemaatregelen zijn. Volgens het RIVM is accijnsverhoging de beste manier om te voorkomen dat jongeren gaan roken.

Het RIVM heeft onderzocht wat de gezondheidseffecten en kosten zijn van de verschillende maatregelen die de overheid kan nemen om het roken te ontmoedigen. Alleen maatregelen met bewezen effect op het aantal rokers zijn bekeken. De schattingen houden er rekening mee dat een deel van de ex-rokers later weer begint met roken.

Nationaal Programma Tabaksontmoediging

Uit cijfers blijkt dat, na een daling van het aantal rokers in 2004, het percentage in 2005 is gestabiliseerd op 28. Het Nationaal Programma Tabaksontmoediging 2006-2010, dat VWS samen met het Astma Fonds, KWF Kankerbestrijding en de Nederlandse Hartstichting heeft opgesteld, streeft naar 20 procent rokers in 2010.

2. Actiepunten voor dit jaar uit dit nationaal programma zijn
 1. een wettelijk verbod op de ambulante en mobiele verkoop van tabak; uiteindelijk mag tabak alleen nog in tabaksspeciaalzaken worden verkocht
 2. verhoging van de leeftijdsgrens van 16 naar 18 jaar
 3. kleurenfoto's op tabaksverpakking, ter versterking van waarschuwingsteksten.
3.
 4. (RIVM, 9 mei 2006):
3. Toon met een berekening aan dat een pakje van 20 sigaretten, dat nu € 4,50 kost, zonder accijns
 - 4.1. € 1, 77 zou kosten.(Zie: http://download.belastingdienst.nl/douane/docs/tarievenlijst_acc0552z47pl.pdf)
4. * Onderzoek in de klas welk effect een dergelijke prijsverlaging zou hebben op het aantal rokers in de klas.
5. * Vind je het, uit een oogpunt van gezondheid, juist dat de overheid een dergelijk hoge accijns op sigaretten vaststelt? Motiveer je standpunt.

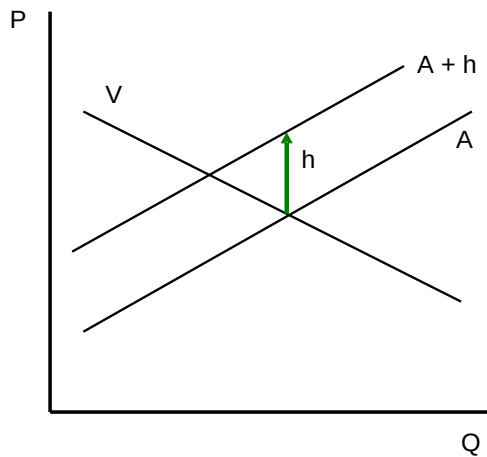
2.2 De gevolgen van de indirecte belasting voor de markt.

De invloed van indirecte belastingen op prijs en hoeveelheid.

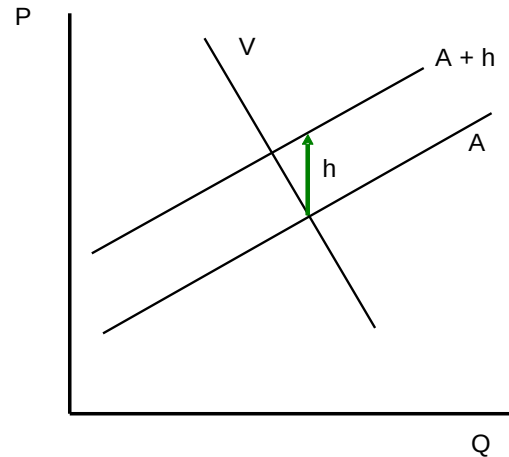
De indirecte belastingen die producenten moeten afdragen, berekenen ze door in de prijs. Niet in alle gevallen slagen producenten er echter in de volledige heffing af te wentelen op de consument. De mate waarin deze afwenteling slaagt, hangt onder andere af van de prijselasticiteit van de vraag.

In figuur 2.1 wordt dit toegelicht.

Figuur 2.1a



Figuur 2.1b



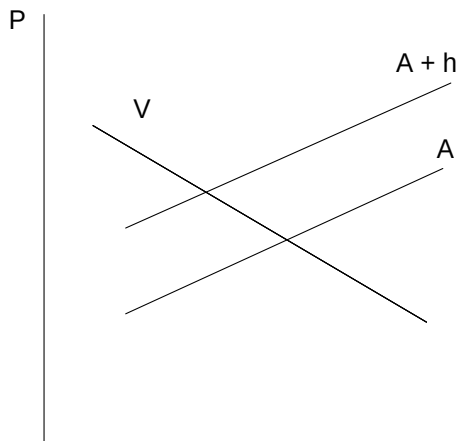
Opdracht 2.5

1. Geef in beide figuren de verandering van de evenwichtsprijs aan als gevolg van de heffing.
2. Welke conclusie kun je trekken over het verband tussen de mate van afwenteling van een heffing (h) op de prijs en de prijselasticiteit van de vraag? Motiveer je conclusie met behulp van de figuren.
3. Geef in figuur 2.1 in beide gevallen de opbrengst van de heffing voor de overheid aan.
4. Geef in figuur 2.1 de omzetten aan ná afdracht van de heffing.
5. Door welke twee oorzaken is deze omzet in figuur 2.1a kleiner dan in figuur 2.1b? Motiveer je antwoord met behulp van de figuur.

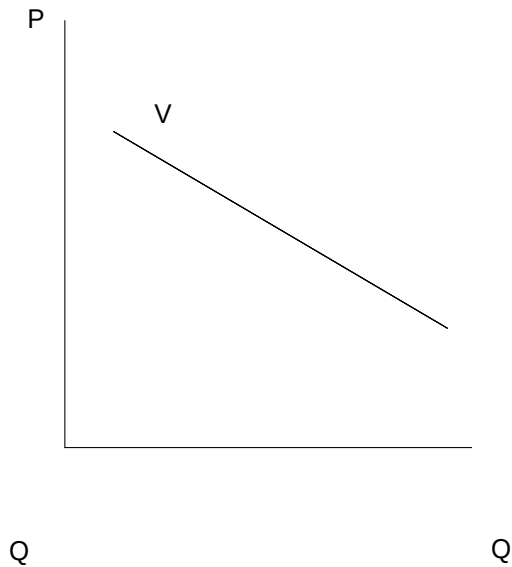
Met een vergelijkbare figuur kan worden aangetoond dat ook de elasticiteit van het aanbod van invloed is op de mate waarin de heffing kan worden afgewenteld.

Dit wordt toegelicht met behulp van figuur 2.2.

Figuur 2.2a



Figuur 2.2b



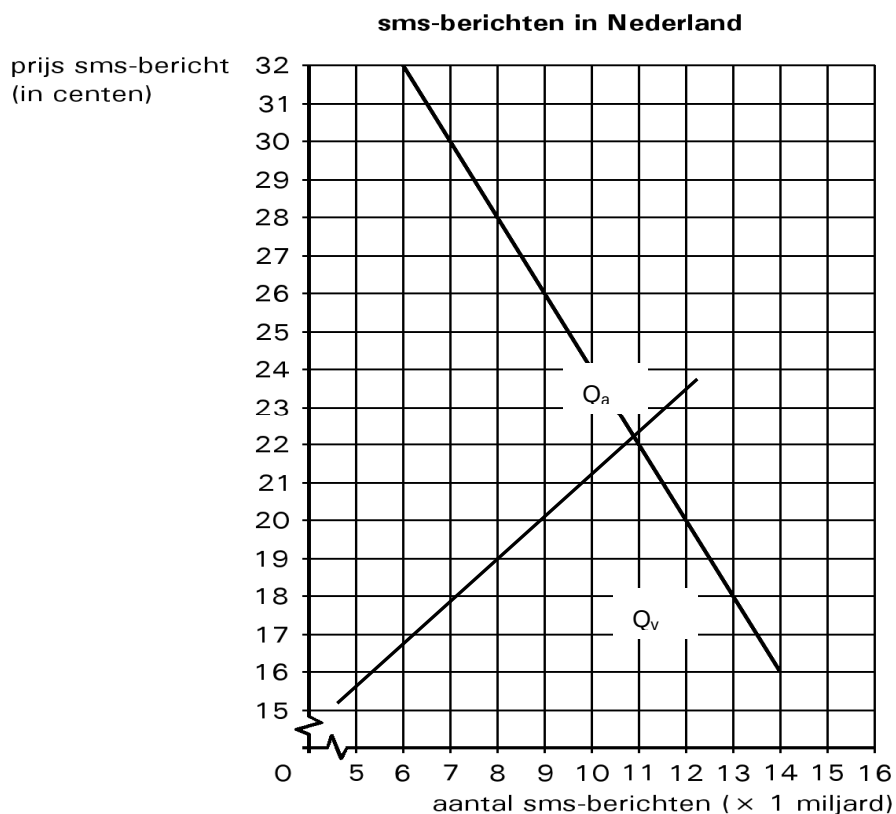
Opdracht 2.6

1. Teken in het rechter deel van de figuur (2.2b) zelf een aanbodlijn die minder prijselastisch is, zowel vóór als ná de heffing, uitgaande van dezelfde heffing als in figuur 2.2a.
2. Toon in de figuren aan dat het effect van de heffing op de evenwichtsprijs afhankelijk is van de prijselasticiteit van het aanbod.
3. Welke conclusie kun je uit de figuren trekken over het verband tussen de mate van afwenteling en de prijselasticiteit van het aanbod? Motiveer je conclusie.

Opdracht 2.7

Bewerkte examenopgave uit het Havo Economie 1 examen 2007

De Filippijnse regering heeft een nieuwe bron van inkomsten ontdekt: de sms-heffing. Inmiddels levert die heffing de Filippijnse schatkist al veel geld op. In Nederland wordt ook nagedacht over zo'n heffing. In een voorstel is sprake van een heffing van 2,5 cent per sms-bericht. De consumentenprijs van een sms-bericht zal daardoor stijgen.



1. Teken de nieuwe aanbodlijn in de grafiek en noem deze Q_a^* als een heffing van 2,5 cent per sms-bericht wordt ingevoerd.
2. Bepaal de nieuwe evenwichtshoeveelheid en evenwichtsprijs.
3. Bereken hoeveel procent van de heffing wordt afgewenteld op de consument.
4. Geef een verklaring voor het feit dat niet de gehele heffing van 2,5 cent doorberekend wordt in de consumentenprijs.
5. Zal bij de voorgestelde sms-heffing de omzet van de telefoonbedrijven uit het sms-verkeer, exclusief de heffing, toenemen, afnemen of gelijk blijven? Verklaar het antwoord met behulp van bovenstaande figuur.
6. Onder welke voorwaarde zal een heffing volledig afgewenteld kunnen worden op de consument? Motiveer het antwoord.

De mate waarin afwenteling van een heffing plaatsvindt, kan worden berekend met behulp van een gegeven vraag- en aanbodfunctie.

Opdracht 2.8

Veronderstel dat er een heffing van 5 wordt ingesteld, terwijl in de uitgangssituatie gold:

$$Q_v = -10P + 400 \text{ en } Q_a = 20P - 200.$$

1. Bereken de evenwichtsprijs in de uitgangssituatie.
2. Bepaal de aanbodfunctie na de heffing.
3. Bereken welk percentage van de heffing wordt betaald door de vragers.

Analyse

Kostprijsverhogende belastingen worden door producenten beschouwd als kosten. Deze kosten willen ze in rekening brengen aan de consument. De stijging van de kosten leidt tot een hogere prijs, maar de prijsstijging is in het algemeen lager dan de kostprijsverhogende belasting.

Zo is in figuur 2.1 af te leiden dat een prijsstijging die gelijk is aan de heffing zou leiden tot een aanbodoverschot doordat de vraag sterk daalt. Het aanbodoverschot veroorzaakt een prijsdaling tot de nieuwe evenwichtsprijs is bereikt. De prijsstijging is daardoor kleiner dan de ingestelde heffing.

Als de vraag sterk reageert op een hogere prijs zal het aanbodoverschot groter zijn. Om vraag en aanbod met elkaar in evenwicht te brengen, kan nog minder van de heffing in de prijs worden doorberekend en is de uiteindelijke prijsstijging dus geringer. Als de vraag sterk reageert, is er sprake van een elastische vraag. De afwenteling is geringer naarmate de vraag elastischer is.

Conclusie: Bij een sterk elastische vraag (en een gegeven aanbodlijn) is de mate waarin een heffing via de prijs kan worden afgewenteld op de consument (de vrager) daarom kleiner.

De analyse met betrekking tot de elasticiteit van het aanbod verloopt op eenzelfde wijze. Veronderstel dat de producenten alleen bereid dezelfde hoeveelheid aan te bieden tegen de oude prijs **plus** de heffing. Bij die hogere prijs (P') ontstaat er dan echter weer een aanbodoverschot. De prijsdaling die hiervan het gevolg is, leidt tot een daling van het aanbod en een toename van de vraag. Als producenten hun aanbod sterk inkrimpen bij een lagere prijs zal het ontstane aanbodoverschot, bij een gegeven vraagcurve, sneller dalen. Om het aanbodoverschot weg te werken, zal de prijs (P') dus minder hoeven te dalen. De afwenteling van de heffing is dus groter naarmate het aanbod elastischer is.

Conclusie: Bij een sterk elastisch aanbod (en een gegeven vraaglijn) is de mate waarin een heffing via de prijs kan worden afgewenteld op de consument (de vrager) daarom groter.

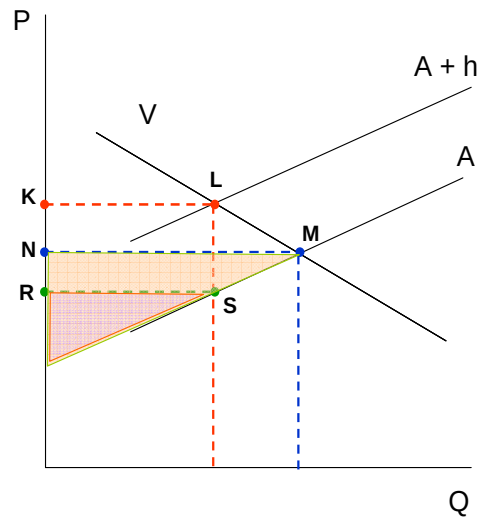
De invloed van kostprijsverhogende belastingen op het consumentensurplus en producentensurplus.

Op welke wijze beïnvloeden kostprijsverhogende belastingen nu de maatschappelijke welvaart?

Om het effect op een bepaalde markt te analyseren maken we gebruik van de veranderingen die optreden in het consumenten- en producentensurplus. Een daling van de som van consumenten- en producentensurplus betekent een allocatie die consumenten en producenten op deze markt niet zouden kiezen als er geen belasting werd geheven. Er bestaat dan dus de mogelijkheid van een Pareto-verbetering. Een dergelijk verlies aan surplus is niet Pareto-efficiënt en kan dus door deze groepen als een welvaartsverlies worden ervaren.

In de volgende figuur wordt uitgegaan van deze interpretatie van welvaartsverlies.

Figuur 2.3



Opdracht 2.9

In figuur 2.3 leidt een heffing h tot een verschuiving van het marktevenwicht.

1. Geef met behulp van figuur 2.3 het verlies aan consumentensurplus aan dat door het instellen van de heffing h ontstaat.
2. Toon met behulp van figuur 2.3 aan dat het verlies aan producentensurplus gelijk is aan MNRS aan.
3. Leg met behulp van de figuur uit dat zonder heffing een Pareto-verbetering mogelijk is.

In figuur 2.3 is de belastingopbrengst voor de overheid kleiner dan het totale verlies aan consumenten- en producentensurplus.

4. Toon dit aan met behulp van de figuur.

Nu ontstaat een moeilijke discussie. Het bedrag dat de overheid via de heffing ontvangt, is kleiner dan het bedrag dat de producenten minder ontvangen plus het bedrag dat de consumenten bereid waren te betalen boven de marktprijs. Is de welvaart nu gedaald omdat het totale surplus meer is gedaald dan de overheid aan belastingopbrengst ontvangt?

Een concreet voorbeeld. Veronderstel dat de overheid een heffing instelt op suikerhoudende producten om zo overgewicht tegen te gaan. De heffing levert € 100 miljoen op en wordt besteed aan extra medische zorg voor mensen met veel overgewicht. Het verlies aan consumenten- en producentensurplus wordt geschat op € 120 miljoen.

5. * Moet de overheid een dergelijke heffing toch instellen? Verzamel zoveel mogelijk argumenten pro en contra en vergelijk deze met de argumenten van anderen.

Bron 2.5

Accijns op fastfood

Door Sabra Dahhan

Bijna de helft van de Nederlanders is te dik. Ook onder kinderen vormt overgewicht een steeds groter probleem: nu is 15 procent van de kinderen te dik, en lijden er 40.000 kinderen aan obesitas.

Artsen waarschuwen al jaren voor de levensgevaarlijke gevolgen van dit groeiende overgewicht onder de Nederlandse bevolking (jaarlijks sterven zo'n 40.000 mensen aan hart- en vaatziekten), maar de regering komt nauwelijks in actie.

Het ministerie van VWS richt haar aandacht vooral op preventie op basis van informatievoorziening. Dit zijn de suffige SIRE-spotjes die mensen moeten stimuleren de fiets te pakken naar hun werk en de folders in 14 talen bij de apotheek.

Japan heeft daarentegen een omstreden wetsvoorstel aangenomen om het gewicht van haar bevolking binnen de perken te houden: de regering heeft grenzen voor de buikomtrek van haar populatie opgesteld en gaat deze jaarlijks meten. Iedereen die boven deze grenzen zit, krijgt dieetadviezen die binnen drie maanden moeten leiden tot gewichtsverlies.

Indien dat niet lukt, worden mensen gedwongen nóg eens zes maanden adviezen op te volgen. Het doel is het overgewicht binnen vier jaar te reduceren met 10 procent.

De vraag is of dit doel de middelen heiligt. Er zijn immers veel mensen met een genetische aanleg tot overgewicht die zwaar worden getroffen door deze heftige maatregelen. Ook houden de maatregelen geen rekening met de financiële omstandigheden van mensen, die hen dwingt goedkoop (lees ongezond) te eten. Bovendien is roken nog steeds de belangrijkste risicofactor voor hart- en vaatziekten en heeft Japan tot op heden geen rookverbod.

Toch moet Nederland een effectiever beleid gaan voeren om haar overgewicht aan te pakken. De vrijblijvende voorlichting moet aangevuld worden met een hardere aanpak om dit groeiende probleem de baas te worden. Waarom niet eens beginnen zoals we met de sigaretten zijn begonnen: een accijns op fast-food, het verbieden van snoepautomaten op scholen, en geen adverteermogelijkheden voor fastfoodketens? Zo kunnen we hopelijk Japanse én Amerikaanse toestanden voorkomen.

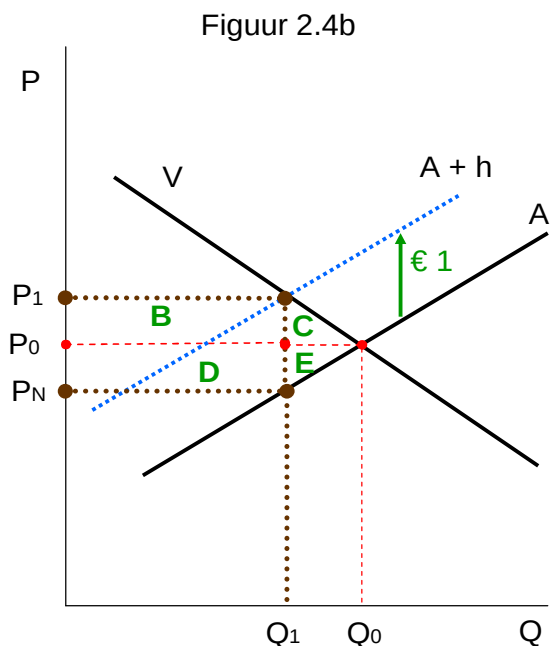
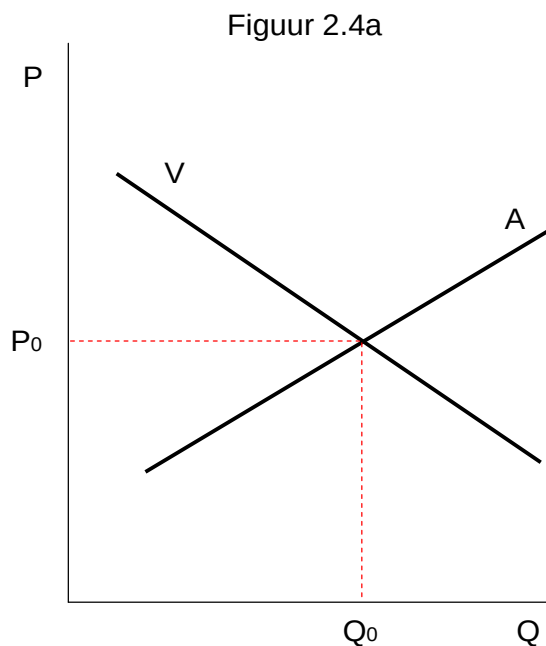
Volkskrant, 17 juni 2008

Opdracht 2.10

1. Lees het artikel.

Stel dat de overheid het advies van de auteur over neemt en overgaat tot het heffen van accijns op hamburgers. De accijns per hamburger wordt € 1. Zoals we eerder gezien hebben, zal deze accijns gedeeltelijk door de consument en gedeeltelijk door de producent betaald worden, tenzij er sprake is van een volkomen prijsinelastische vraag. We veronderstellen echter dat de vraag naar hamburgers prijselastisch is. De prijs van een hamburger zal stijgen, maar met minder dan € 1 per hamburger. De overheid wil echter wel € 1 per verkochte hamburger ontvangen van de producent. In de volgende opgave wordt het welvaartsverlies (zoals eerder gedefinieerd als het verlies aan CS en PS) bepaald als gevolg van het heffen van deze hamburgeraccijns.

In onderstaande grafieken zijn de aanbod- en vraagfuncties van hamburgers weergegeven, voor en na het heffen van de accijns. De vlakken (B t/m E) worden begrensd door de omliggende stippen.



$P_0 = € 2,50$ $Q_0 = 1.000.000$ hamburgers
 $P_1 = € 3,10$ $Q_1 = 800.000$ hamburgers (evenwichtshoeveelheid na de heffing)
 $P_N = € 2,10$

2. Welk(e) vlak(ken) geeft/geven in figuur 2.4b het door de heffing verloren producentensurplus weer?
3. Welk(e) vlak(ken) geeft/geven de accijnsopbrengsten van de overheid weer?
4. Bereken de accijnsopbrengsten van de overheid
5. Welk(e) vlak(ken) geeft/geven het totale verlies aan surplus als gevolg van de accijns weer?
6. Bereken welk deel van de accijns wordt afgewenteld op de consument.
7. Bij welke waarde van de prijselasticiteit van de vraag wordt de accijns volledig op de consument afgewenteld? Motiveer het antwoord.

Een afzet van Q_1 tegen een prijs P_1 is niet Pareto-optimaal. Maar opnieuw kan hier de vraag worden gesteld of het verlies aan surplus zonder meer betekent dat de welvaart achteruit gaat.

8. * Bediscussieer de volgende stelling:
Het instellen van een accijns op hamburgers tast het consumenten- en producentensurplus aan en daardoor ook de welvaart.
Geef argumenten pro en contra deze stelling.

Analyse

BTW, milieubelastingen en accijnzen zijn vormen van **(kost)prijsverhogende belastingen**. Dit zijn **indirecte belastingen**, die, in tegenstelling tot directe belastingen, door een ander dan de belastingplichtige aan de belastingdienst worden afgedragen. Accijnzen en heffingen zijn vooral bedoeld om het gedrag van consumenten en producenten te beïnvloeden. Dit betreft zogenaamde **bemoeigoederen**. Zo probeert de overheid door middel van tabaksaccijns het roken te verminderen omdat roken slecht is voor de gezondheid en rokers negatieve externe effecten veroorzaken voor niet-rokers. Als er sprake is van het ontmoedigen van het gebruik of de verkoop van een goed, spreken we van **demerit-goods**. (Als de overheid het gebruik van goederen wil stimuleren spreken we van **merit-goods**.) Belastingen en heffingen werken prijsverhogend. Dit heeft tot gevolg dat de aanbodlijn met het bedrag van de belasting/heffing naar boven verschuift. De producenten willen na de heffing dezelfde hoeveelheid aanbieden tegen een hogere prijs (oude prijs + belasting/heffingsbedrag per eenheid) zodat hun winstmarge niet aangetast wordt. Op die manier probeert de producent zijn verhoogde lasten in rekening te brengen aan de afnemer. Dit wordt **afwenteling** genoemd.

Het heffen van prijsverhogende belastingen door de overheid beïnvloedt de allocatie en leidt tot verlies van consumenten- en producentensurplus. Het verlies aan producentensurplus ontstaat door een lagere prijs en een kleinere afzet.

Het verlies aan consumentensurplus ontstaat door de hogere prijs en de kleinere hoeveelheid. Een groep consumenten kan het product niet meer kopen en de overige consumenten moeten de producten tegen een hogere prijs kopen.

2.3 Prijsverlagende subsidies

Opdracht 2.11

Bekijk het filmpje van Van Kooten en De Bie over investeringssubsidies voor de ontwikkeling van milieuvriendelijke technologie (<http://www.youtube.com/watch?v=Re9ATuf3L9E>).

Bekende voorbeelden van diensten die door de overheid worden gesubsidieerd, zijn onderwijs en openbaar vervoer.

1. Noem drie andere goederen of diensten die door de overheid worden gesubsidieerd. Geef in elk van de gevallen aan welk doel de overheidssubsidie nastreeft.

Overheidssubsidies hebben betrekking op goederen waarvan het individuele gebruik is vast te stellen. Alleen degene die deze goederen koopt, wordt gesubsidieerd doordat de subsidie leidt tot een lagere prijs voor de consument. Een individuele consument zou dus voorkeur kunnen hebben voor een subsidie op zoveel mogelijk goederen en diensten.

2. Leg deze consument uit dat hij de opofferingskosten van een dergelijke subsidie over het hoofd ziet.

Op grond van welke criteria beslist de overheid nu welke goederen ze wel en welke niet subsidieert?

Waarom worden een rijkschool en een dansschool niet gesubsidieerd en een gewone school wel? Waarom wordt autorijden door de overheid belast en wordt het openbaar vervoer (voor een deel) gesubsidieerd?

Opdracht 2.12

1. Onderzoek welk bedrag het particuliere onderwijsinstituut Blankestijn in rekening brengt voor een jaar onderwijs in de bovenbouw.
2. Onderzoek welk bedrag een vwo-leerling de overheid gemiddeld per jaar kost.
(Zie <http://rijksbegroting.minfin.nl/binaries/pdfs/1/2/0/kst120119.pdf>)
3. Beschrijf twee oorzaken van het verschil tussen de twee gevonden bedragen.
4. Onderzoek welk percentage de overheid volgens het Kennisplatform Verkeer en Vervoer betaalt van de kosten van het openbaar vervoer.
(Zie: <http://www.kpvv.nl/>)
5. Onderzoek met welk totaalbedrag de overheid de Ov-studentenkaart per jaar subsidieert.

De overheid subsidieert de zogenoemde “merit-goods”. Dit zijn goederen waarnaar onvoldoende particuliere vraag is als alle kosten in rekening worden gebracht, terwijl de overheid van mening is dat deze goederen in belangrijke behoeften voorzien.

Opdracht 2.13

1. Beschrijf twee verschillende redenen om onderwijs te subsidiëren.
2. Beschrijf twee verschillende redenen om openbaar vervoer te subsidiëren.

Bron 2.6 Een recente vorm van overheidssubsidie is de subsidie op schoolboeken:

Gratis schoolboeken

In mei 2008 is de Wet gratis schoolboeken aanvaard in de Kamer. Door deze wet worden scholen in het voortgezet onderwijs verplicht om voor elk leerjaar de schoolboeken gratis aan leerlingen beschikbaar te stellen.

Doelstelling Wet gratis schoolboeken

De belangrijkste doelstelling van de invoering van de gratis schoolboeken is het verlagen van de schoolkosten voor ouders met kinderen in het voortgezet onderwijs. In 2005 is hier reeds mee begonnen door het lesgeld af te schaffen. Het grootste gedeelte van de schoolkosten wordt nu nog gevormd door de kosten van de schoolboeken. Deze kosten zijn de afgelopen jaren sterk gestegen. Door zowel het bepalen als het betalen van de schoolboeken in handen van de scholen te leggen, wordt de stijging van de boekenprijzen in de hand gehouden en wordt de marktwerking op de educatieve boekenmarkt verbeterd.

Naast deze twee hoofddoelen wordt ook een nevendoeel bereikt. Tot op heden gebeurde het regelmatig dat kinderen zonder boeken op school verschenen, doordat de ouders de rekening van het lesmateriaal niet (konden) betalen. Met de invoering van de gratis schoolboeken wordt dit probleem voorkomen.

In de Wet gratis schoolboeken is de verplichting voor scholen om lesmateriaal gratis aan hun leerlingen te verstrekken vastgelegd. Met deze wet komt het kabinet tegemoet aan de wens van de ouderorganisaties, die al langer pleiten voor deze regeling.

Voor wie zijn de gratis boeken bestemd?

Alle leerlingen die bekostigd regulier voortgezet onderwijs (bijvoorbeeld vmbo, mavo, havo en vwo) volgen, krijgen vanaf 2009/2010 gratis schoolboeken. Daaronder vallen ook scholieren in het praktijkonderwijs en het zogeheten groene voortgezet onderwijs. Leerlingen in het voortgezet speciaal onderwijs (vso) kregen al gratis schoolboeken.

Voor het voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) geldt: leerlingen kunnen gratis schoolboeken krijgen, maar dan moeten zij wel ingeschreven staan op een school voor voortgezet onderwijs. In de samenwerkingsovereenkomst tussen het roc en de vo-instelling kan dan worden vastgelegd dat het roc de wettelijke plicht gratis schoolboeken te verstrekken overneemt van de vo-instelling.

Wie krijgen ze niet?

Leerlingen die andere vormen van onderwijs volgen dan bovengenoemde, zoals het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) en het particulier onderwijs, krijgen geen gratis schoolboeken. Dat geldt ook voor leerlingen die voortgezet algemeen volwassenenonderwijs (vavo) volgen en ingeschreven staan op het roc.

Informatie van het Ministerie van OCW.

Opdracht 2.14

1. Lees bovenstaand artikel.
2. Noem twee doelen die de overheid met gratis schoolboeken nastreeft.

In een eerdere module is stil gestaan bij het begrip “gratis”.

3. Leg uit dat, in economische zin, de schoolboeken niet gratis zijn.

De overheid stelt € 318 per leerling per jaar beschikbaar. Het bedrag is lager dan het gemiddelde van de kosten van een boekenpakket voor havo- en vwo-leerlingen, maar voor vmbo-leerlingen is het bedrag onnodig hoog.

4. Beschrijf op welke deelmarkt de concurrentie zal toenemen en de winstmarges zullen dalen. Geef ook de toelichting.
5. Leg uit dat de maatregel van de overheid nadelig kan zijn voor het onderwijsniveau op havo/vwo-scholen.

Voor leerlingen van particuliere scholen zijn de boeken niet gratis.

6. * Wat is je mening over deze uitzondering? Licht je standpunt toe.

Kinderopvangsubsidie



Tom Janssen – Trouw

Tabel 2.1 Kosten voor ouders per jaar bij 2 dagen kinderdagopvang voor 2 kinderen onder de 4 jaar.

jaarloon	2005	2006	2007/2008	2009	% t.o.v. 2008
minimum	444	444	444	509	15%
modaal	1399	1091	886	1066	20%
1,5 x modaal	2821	1886	1335	1624	22%
2 x modaal	4121	2693	1969	2422	23%
3 x modaal	5409	4307	3231	4009	24%

Opdracht 2.15

Sinds de invoering van de Wet kinderopvang in 2005 zijn het aanbod en het gebruik van formele kinderopvang sterk gegroeid. De omvang en de snelheid van de groei overtreffen de prognoses. Als gevolg van deze groei is in 2007 per saldo 0,5 miljard meer uitgegeven voor de kinderopvangtoeslag dan was begroot (1,6 miljard). Bij ongewijzigd beleid zal deze overschrijding in 2011 zijn opgelopen naar 1,2 miljard. Bron: <http://www.kinderopvangouders.nl>

1. Beschrijf op welke manier uit de tabel is af te leiden dat de toeslag voor kinderopvang van ouders met een inkomen boven het minimum tussen 2005 en 2008 sterk is gestegen.

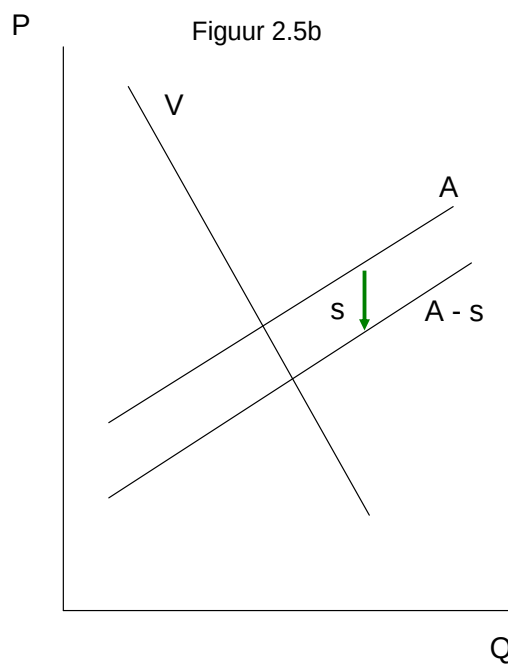
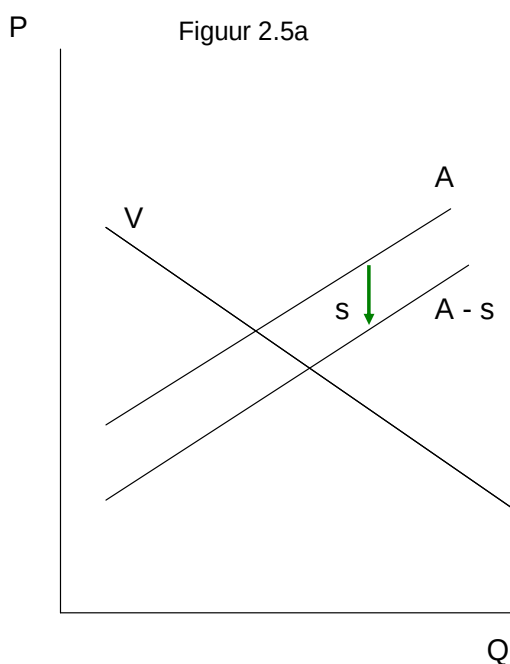
Veronderstel dat de kosten van kinderopvang sinds 2005 niet zijn gestegen en er in 2005 nog geen subsidie voor kinderopvang werd gegeven.

2. Bereken het bedrag dat een gezin met een inkomen van tweemaal modaal in 2007/2008 voor twee kinderen jonger dan 4 (bij 2 dagen kinderopvang) aan subsidie ontving.
3. Verklaar de stijging van de kosten van kinderopvang voor ouders met inkomen van 2009.

Volgens de Macro Economische Verkenning 2008 zal door gewijzigd overheidsbeleid ten aanzien van de toeslag voor kinderopvang de arbeidsparticipatie met $-0,1\%$ veranderen.

4. Welk oorspronkelijk doel van deze subsidie, in 2005 ingesteld, komt hierdoor in de knel? Geef de verklaring.

Om de effecten na te gaan die prijsverlagende subsidies voor producenten hebben op de geproduceerde hoeveelheden en prijzen en daarmee op de allocatie van de productiefactoren gebruiken we een analyse, vergelijkbaar met die bij de kostprijsverhogende belastingen.



Opdracht 2.16

In figuur 2.5 geeft $(A - s)$ de aanbodlijn aan na het instellen van een subsidie (s) per eenheid product.

1. Geef in de figuren 2.5a en 2.5b aan welk effect de subsidie heeft op de evenwichtsprijs en de evenwichtshoeveelheid.
2. Geef de kosten van de subsidie voor de overheid aan in figuur 2.5a. Geef een toelichting.
3. Leg uit waarom de overheid in figuur 2.5b minder kwijt is aan subsidies dan in figuur 2.5a
4. Welke conclusie kun je trekken over het verband tussen de prijselasticiteit van de vraag en de mate waarin de subsidie ten goede komt aan de vrager (consument). Motiveer je antwoord.

Ook de mate waarin een subsidie ten goede komt aan de consument kan worden berekend.

Opdracht 2.17

Gegeven: $Q_V = -20P + 600$ en $Q_A = 10P - 150$.

1. Bereken de evenwichtsprijs en de evenwichtshoeveelheid.

Vervolgens wordt er een subsidie van 6 per eenheid product ingesteld.

2. Bepaal de aanbodfunctie na de subsidie.

Veronderstel dat de aanbieders hun prijs op het oorspronkelijke evenwichtsniveau willen houden. In dat geval ontstaat er een overschot.

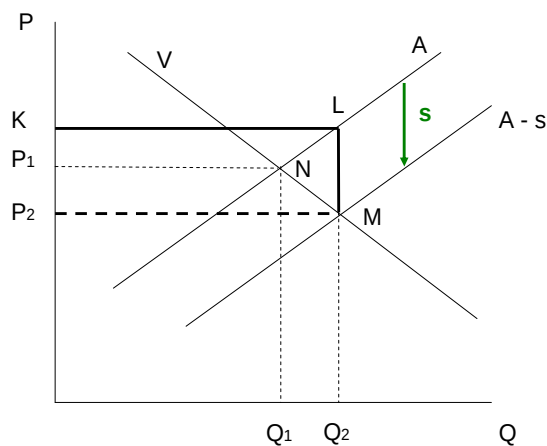
3. Bereken dit overschot en leg uit of dit een vraag- of een aanbodoverschot is.

4. Bereken welk percentage van de subsidie uiteindelijk ten goede komt aan de producent.

Analyse

Op welke wijze subsidies effect hebben op de welvaart analyseren we in eerste instantie met behulp van veranderingen in het consumenten- en producentensurplus.

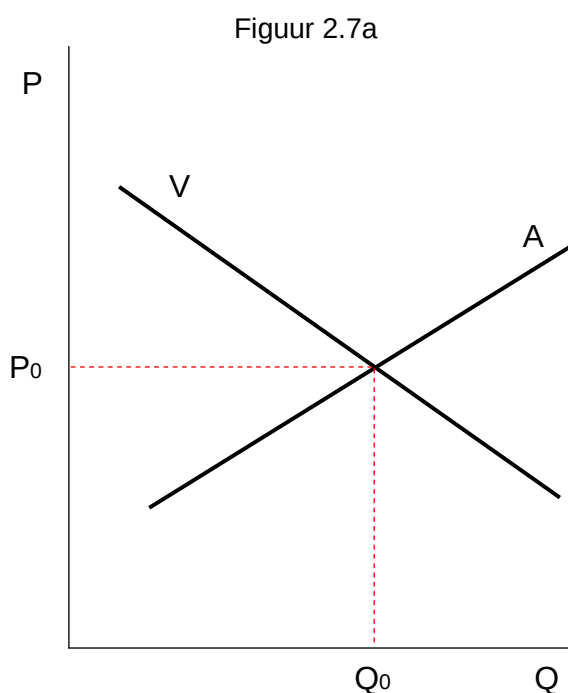
Figuur 2.6



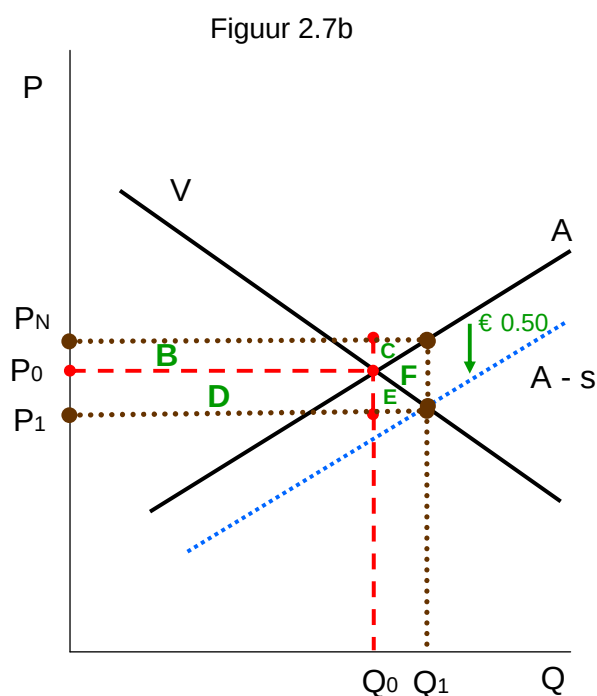
Door de subsidie daalt de prijs van P_1 naar P_2 en stijgt de hoeveelheid van Q_1 naar Q_2 . Hierdoor neemt het consumentensurplus toe met P_1P_2MN . Het producentensurplus (inclusief de subsidie) neemt toe met P_1KLN . Omdat het totale subsidiebedrag $KLMP_2$ groter is dan de toename van de surplussen is het de vraag of subsidies niet ten koste gaan van de welvaart

Opdracht 2.18

In opdracht 2.10 werd een prijsverhogende belasting geheven op hamburgers, met als doel overgewicht veroorzaakt door fastfood tegen te gaan. Stel nu dat een fastfoodketen een nieuwe hamburger ontwikkelt die vele malen magerder is dan een gewone hamburger en die er ook voor zorgt dat je, na het eten van deze McLite, veel minder honger hebt. Een nieuw wapen in de strijd tegen overgewicht onder snackers dus! De overheid is zo gecharmeerd van dit nieuwe product dat zij besluit een subsidie van € 0,50 per McLite toe te kennen.



Figuur 2.7a vóór subsidie



Figuur 2.7b ná subsidie

$P_0 = € 2,20$ $Q_0 = 60.000$ McLites
 $P_1 = € 1,90$ $Q_1 = 70.000$ McLites, evenwichtshoeveelheid na subsidie
 $P_N = € 2,40$

1. Welk(e) vlak(ken) geeft/geven in figuur 2.7b het extra consumentensurplus weer?
2. Welk(e) vlak(ken) geeft/geven in figuur 2.7b het extra producentensurplus weer?
3. Welk(e) vlak(ken) geeft/geven de subsidiekosten van de overheid weer?
4. Bereken de subsidiekosten van de overheid.
5. Bereken welk deel van de subsidie ten goede komt aan de consument?

Ook hier kan de vraag worden gesteld of de welvaart niet achteruit gaat omdat het extra surplus dat door deze subsidie ontstaat kleiner is dan het bedrag dat de overheid voor deze subsidie beschikbaar stelt.

6. * Bediscussieer de volgende stelling:

Het verlenen van een subsidie op McLites vergroot het consumenten- en producentensurplus en daarmee ook de welvaart.
Geef argumenten pro en contra deze stelling.

3. Hoe beïnvloedt de overheid de welvaart via interventieprijzen?

Inleiding

Naast de mogelijkheid om heffingen en subsidies in te stellen, kan de overheid direct ingrijpen in de prijsvorming op markten door interventieprijzen in te stellen. Zo kan de overheid, of dat nu de nationale of de supranationale is, indien zij vindt dat de marktprijs te laag is, een minimumprijs instellen. In §3.2 zullen we aan de hand van een aantal contexten bekijken wat de invloed hiervan is op de welvaart

Een overheid kan ook, als zij de marktprijs te hoog vindt, een maximumprijs instellen. In §3.3 wordt hiervan een context behandeld.

3.1 Minimumprijzen

In onderstaande situatie heeft de Schotse overheid het plan om een minimumprijs in te stellen.

Opdracht 3.1 Schotland wil minimumprijs voor alcohol

Schotland wil als eerste Europees land een minimumprijs voor alcohol invoeren. Dit om alcoholmisbruik terug te dringen. Schotland was ook het eerste land in Europa met een rookverbod in de horeca.

Volgens Harry Burns, Schotlands chief medical officer, is de maatregel nodig omdat alcoholmisbruik verregaande gevolgen heeft. In Schotland sterven jaarlijks 1.500 mensen door alcoholmisbruik. Vijftien jaar geleden was dit dodental nog 750. Er zijn jaarlijks ook 42.500 geregistreerde gevallen van alcoholvergiftiging. De regering denkt eraan de minimumprijs voor alcohol met 40 pennies (45 eurocent) te verhogen; de sector vreest daardoor voor een daling van het jaarverbruik met 2,6%.

De Scottish Whisky Association zegt dat de maatregel van de regering in strijd is met het Europees en internationaal handelsrecht. De sectorvereniging vreest dat invoering van een minimumprijs de sector jaarlijks veel geld gaat kosten. Jaarlijks genereert de whiskyhandel 3 miljard Britse Pond.

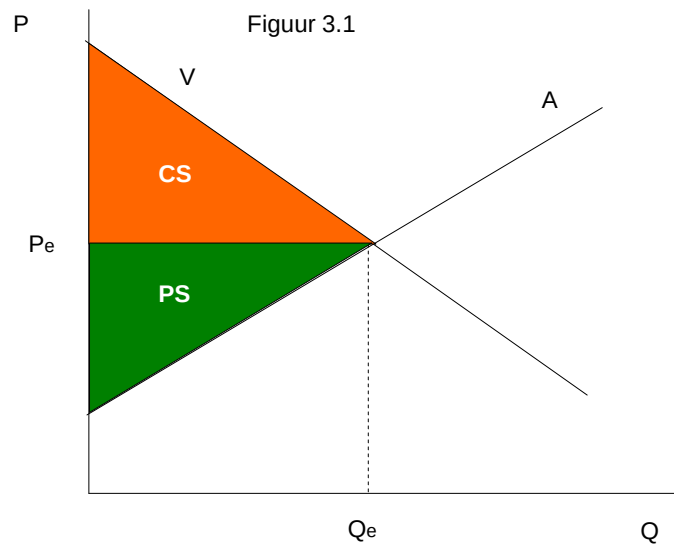
Bron: http://www.zita.be/business/nieuws/300177_schotland-wil-minimumprijs-voor-alcohol-invoeren.html

1. Lees het artikel.

Of de daling van het alcoholgebruik een sterke reactie is op de prijsstijging kan worden gemeten met behulp van de prijselasticiteit van de vraag.

2. Welk gegeven ontbreekt om een uitspraak te kunnen doen over de prijselasticiteit van de vraag naar alcohol? Motiveer het antwoord.

In figuur 3.1 wordt de markt voor alcohol weergegeven. Op deze markt zonder overheidsbemoeienis wordt op dit moment Q_e alcohol verkocht tegen een prijs P_e . Verder is het consumenten – en het producentensurplus aangegeven. De optelsom van deze surplusen noemen we in dit geval de totale welvaart die wordt gecreëerd door de verkoop van alcohol.

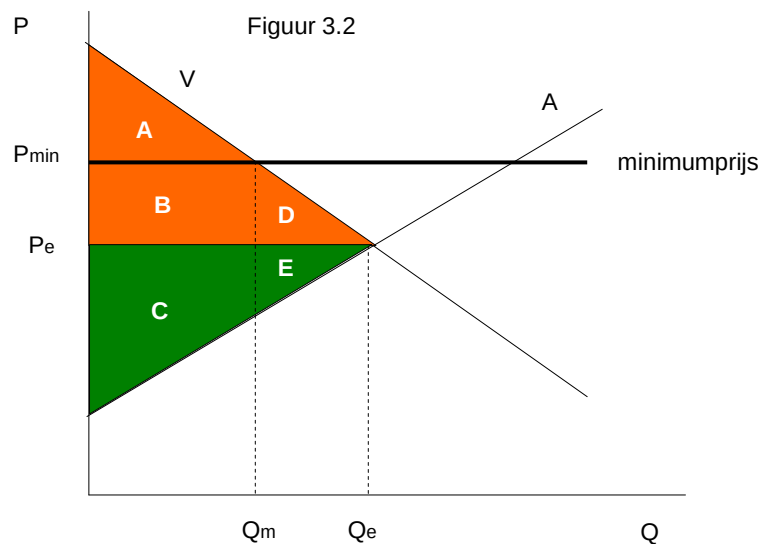


In de uitgangssituatie wordt de hoeveelheid Q_e verhandeld tegen een prijs P_e . CS is het totale consumentensurplus, PS het totale producentensurplus.

Overheidsingrijpen verstoort de uitkomst van de vrije marktwerking.

3. Noem twee vormen van marktfalen die zich op de markt voor alcohol waarschijnlijk voordoen. Motiveer het antwoord.

In figuur 3.2 zien we de invloed van het instellen van de minimumprijs.



4. Welke vlakken geven het CS en PS weer na de instelling van de minimumprijs? Motiveer het antwoord.
5. Waaraan is het totale verlies aan surplus gelijk? Motiveer het antwoord.

6. Leg uit dat het instellen van een minimumprijs niet Pareto-efficiënt is.

Deze minimumprijs zal in de ogen van de consument van alcohol een directe aanslag op zijn welvaart zijn.

7. Beschrijf een situatie waarin deze consument op termijn tot een andere conclusie over zijn welvaart komt.

Bron 3.2

EU tegen minimumprijs sigaretten

BRUSSEL - De Europese Commissie, het dagelijks bestuur, wil niet dat lidstaten het roken gaan ontmoedigen via de invoering van een minimumprijs voor een pakje sigaretten. Italië, Frankrijk, België en Ierland hebben dat gedaan via de heffing van speciale accijnzen. Volgens Europees Commissaris Kovacs [fiscale zaken] is dat een onterecht gebruik van belastingwetgeving.

In een waarschuwing geeft Kovacs Oostenrijk maandag ook het advies niet te komen met een speciale rookbelasting. De Oostenrijkse regering heeft plannen in die richting. Volgens Kovacs zijn er genoeg andere mogelijkheden, zoals gezondheidscampagnes, om het roken te ontmoedigen.

Tegen Italië, Frankrijk, België en Ierland lopen overigens al klachten. Als de vier lidstaten geen gehoor geven aan de eis van Kovacs dreigt de zaak uiteindelijk op het bord te komen van het Europees Hof van Justitie in Luxemburg.

Bron: Sp!ts

Opdracht 3.2

1. Lees het artikel.
2. Leg met behulp van bron 3.2 uit wat de Europese commissaris voor Fiscale Zaken, Laszlo Kovacs bedoelt met de volgende opmerking: "Het opleggen van een minimumprijs stelt vooral de winstmarges van bedrijven veilig".
3. Leg uit waarom het hanteren van een minimumprijs voor sigaretten ook heel goed positieve welvaartseffecten kan hebben.

Op dit moment heft Nederland accijns op onder andere sigaretten om zodoende het roken (onder jongeren) te ontmoedigen.

4. Wat is het wezenlijke verschil tussen het heffen van accijnzen en het opleggen van een minimumprijs?

Het bekendste voorbeeld van overheidsingrijpen op de markt is waarschijnlijk het minimumloon. In onderstaande bron wordt een aantal voordelen van het invoeren van een dergelijke minimumprijs besproken.

Bron 3.3

Minimumprijs voor huishoudelijke hulp: voordelig voor alle partijen

'Thuiszorg stopt met leveren huishoudelijk hulp'. Steeds meer thuiszorgorganisaties stoppen met het leveren van huishoudelijk hulp in gemeenten waar de tarieven niet kostendekkend zijn. Zij schrijven niet in op nieuwe aanbestedingen of zeggen lopende contracten met gemeenten op (bron:

Zorgvisie nr. 42 – 2008). Deels is dit onderdeel van het onderhandelings spel, deels is het gebaseerd op realiteit. De tarieven die sommige gemeenten betalen voor huishoudelijke hulp zijn te laag.

"Als we niet oppassen gaat in Nederland een uniek netwerk van thuiszorgvoorzieningen kopje onder. Het invoeren van een minimumprijs voor huishoudelijke hulp kan dit voorkomen."

Een collectief systeem van waaruit samenhangende dienstverlening tegen een redelijke prijs en kwaliteit wordt geboden, die mensen in staat stelt om zo lang mogelijk zelfstandig te wonen, wordt afgebroken. Hiervoor in de plaats komt een versnipperd systeem waarbij de kans dat mensen tussen wal en schip vallen veel groter is, de kwaliteit onder druk staat en de kosten uiteindelijk hoger uitvallen.

Het omvallen van de thuiszorg brengt voor de gemeente het risico met zich mee van het verdwijnen van een stuk sociale infrastructuur en het verdwijnen van werkgelegenheid.

De ontwikkeling maakt duidelijk dat de markt behoefte heeft aan meer regulering. Een minimumprijs voor huishoudelijke hulp heeft voordelen voor alle partijen.

Opdracht 3.3

1. Welke elementen van welvaart vind je terug in bron 3.3?
2. Leg uit dat het verhogen van de tarieven voor thuiszorg ervoor kan zorgen dat er een Pareto-verslechtering optreedt.
3. * Is het leveren van thuiszorg een taak is voor de overheid (de gemeenten in dit geval), of kan de markt deze dienst beter leveren? Geef de argumenten pro en contra.

3.2 Een maximumprijs

Naast minimumprijzen kan de overheid ook maximumprijzen hanteren. In de volgende bron zie je een voorbeeld van een maximumprijs.

Bron 3.4

EU verlaagt maximumprijzen buitenlandbellen

De maximumprijzen voor mobiel buitenlandbellen binnen Europa zullen de komende tijd met nog zeker 6 cent per minuut omlaag gaan. Op 30 augustus gaat de eerste verlaging in. In 2010 wordt bekeken of de regulering van de markt door moet gaan.

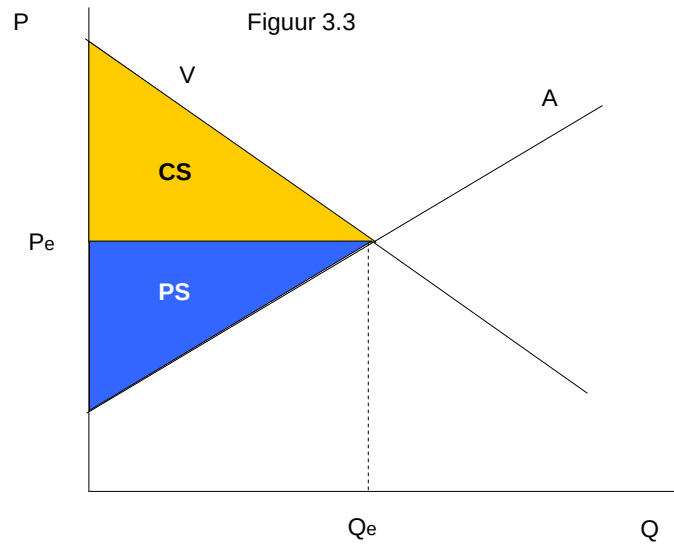
Eind volgende maand zet de Europese Commissie het mes in de prijsplafonds voor gsm-roaming. Momenteel is dit voor mobiele gesprekken gesteld op 49 cent per minuut om te bellen, en 24 cent voor het ontvangen van een telefoontje. Per 30 augustus wordt dat respectievelijk 46 en 22 eurocent. Een jaar later zal de minuutprijs om iemand binnen de EU mobiel te bellen op maximaal 43 eurocent liggen, en om een gesprek aan te nemen is men niet meer dan 19 cent kwijt. Voor 30 augustus 2010 moet vervolgens zijn besloten dat de markt gereguleerd moet blijven, anders mogen de telco's vanaf die datum weer zelf weten hoeveel ze hun klanten in rekening willen brengen.

Bron <http://tweakers.net/nieuws/54303/eu-verlaagt-maximumprijzen-buitenlandbellen.html>

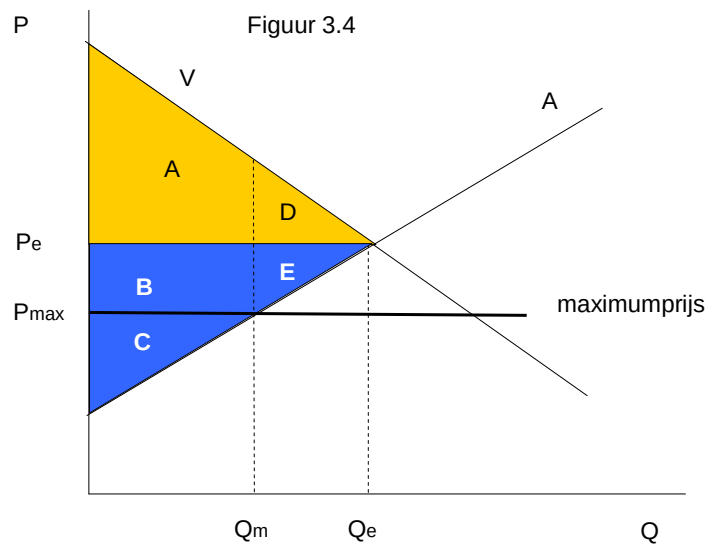
Opgave 3.4

1. Wat is het doel van het instellen van de maximumprijs in bron 3.4?

In figuur 3.3 is de markt voor buitenlandbellen grafisch weergegeven.



In figuur 3.4 is de maximumprijs aangegeven.



2. Waaraan is in figuur 3.4 het extra consumentensurplus gelijk?
3. Welk producentensurplus gaat verloren?
4. Is bij het instellen van een dergelijke maximumprijs sprake van een Pareto-verbetering? Motiveer het antwoord.

Analyse

Wat is nou het precieze verschil tussen een heffing en een minimumprijs? Beide zijn er om de consumptie af te remmen (de prijs gaat immers omhoog). Bij een minimumprijs is de invloed van de overheid veel directer, er wordt een prijs vastgesteld en voor minder mag het product niet verkocht worden. Dit in tegenstelling tot een heffing. Als de overheid besluit dat er op elke liter sterke drank een extra euro accijns bij moet, dan wil dat niet zeggen dat de verkoopprijs ook met diezelfde euro stijgt. Van te voren is bij een heffing dus niet bekend door wie de heffing wordt betaald. Wordt de heffing volledig doorberekend aan de klant of moet de producent (om te voorkomen dat zijn afzet teveel daalt) ook zelf een deel van die heffing voor zijn rekening nemen?

4. Slotopdracht: Overheidsingrijpen in een onvolkomen markt

Bron 4.1

Accijnsverhoging bier is desastreus en onzinnig

Den Haag, 24 September 2008. De Nederlandse brouwers, verenigd in het Centraal Brouwerij Kantoor (CBK), doen een klemmend beroep op kabinet en parlement om de accijnsverhogingen op bier, met 30% per 1 januari 2009, terug te draaien. Deze verhoging mist haar doel en kan zelfs desastreus uitpakken voor de sector. Bovendien is de verhoging volledig in strijd met het streven van dit kabinet naar lastenverlichting voor de burger.

De voorgenomen accijnsverhoging zou mede ten doel hebben de alcoholconsumptie onder jongeren en probleemdrinkers te verminderen. Uit onderzoek van Ernst & Young blijkt echter dat een accijnsverhoging juist bij deze groepen niet effectief is. "Uitgebreid en recent onderzoek naar hoe consumenten reageren op prijsprikkels geeft aan dat de reguliere en gematigde consument wel in enige mate gevoelig is voor prijsverhogingen, maar dat juist jongeren en consumenten met een problematisch consumptiegedrag door prijsverhogingen nauwelijks minder gaan drinken", zo staat in het rapport. De overheid voert naar eigen zeggen ten aanzien van alcohol geen algemeen ontmoedigingsbeleid en is zich bewust van de positieve effecten die matige consumptie van alcohol op de volksgezondheid kunnen hebben. De maatregelen die de overheid nu treft, ontmoedigen echter juist die gematigde consument en gaan aan de werkelijke doelgroep voorbij.

Bron: http://www.ezpress.eu/news/7893/Nederlandse_brouwers_Accijnsverhoging_bier_is_desastreus_en_onzinnig

Opdracht 4.1

1. Lees bron 4.1.

Volgens de schrijvers van het artikel is de prijselasticiteit van de vraag naar bier bij jongeren en probleemdrinkers lager dan bij andere groepen drinkers.

2. Citeer het zinsdeel dat deze bewering onderschrijft.

Stel dat als gevolg van een accijnsverhoging van € 2 de prijs van een krat bier omhoog gaat.

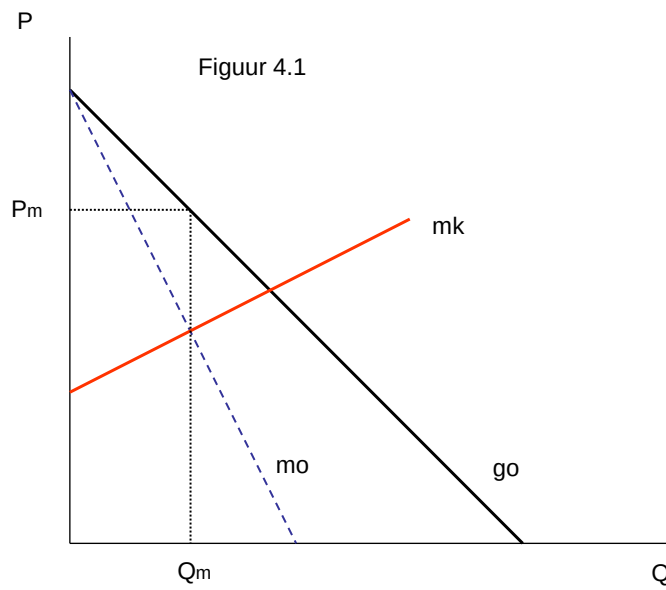
3. Leg uit waarom deze accijnsverhoging vooral het consumentensurplus aantast van jongeren en probleemdrinkers.

In figuur 4.1 hebben we de markt voor kratjes bier grafisch weergegeven.

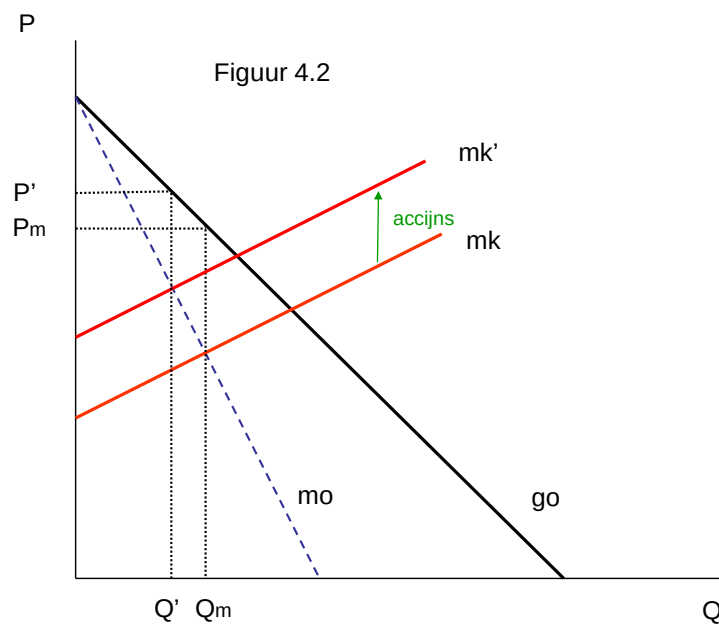
Opdracht 4.2

Producenten die kratten bier aanbieden, bepalen zelf hun prijs. Daardoor is hun producentensurplus groter dan wanneer zij zouden aanbieden op een markt met volledige mededinging.

1. Geef in figuur 4.1 het extra producentensurplus aan dat deze aanbieders behalen omdat ze prijszetter zijn.
2. Leg uit dat deze prijszetting niet tot een Pareto-verbetering leidt.



Een accijnsverhoging, zoals aangegeven in figuur 4.2, leidt tot een prijsverhoging. Deze beïnvloedt zowel het consumenten- als het producentensurplus.



3. Geef in figuur 4.2, na het instellen van de accijns, achtereenvolgens aan:
 - Het consumentensurplus
 - De opbrengst van de accijns voor de overheid
 - Het producentensurplus, na afdracht van de accijns
4. Geef in figuur 4.2 aan welk surplus verloren gaat ten opzichte van het totale surplus in figuur 4.1.

Het verlies aan surplus dat consumenten en producenten van bier ervaren is groter dan de opbrengst van de accijns voor de overheid. Dat betekent niet zonder meer dat de maatschappelijke welvaart daalt.

5. * Ga na welke positieve welvaartseffecten er kunnen ontstaan door de extra accijns op bier, zowel voor de consumenten van bier als voor anderen.